

๒. เปรียบเทียบจริยศาสตร์ของพุทธศาสนากับ จริยศาสตร์ของอิมมานูเอล คานต์

สมภาร พรหมทา¹

บทคัดย่อ

ผู้ที่ศึกษาจริยศาสตร์ของคานต์กับจริยศาสตร์ของพุทธศาสนามักมองเห็นความคล้ายคลึงกันของระบบจริยศาสตร์ทั้งสองนี้ งานวิจัยนี้ต้องการศึกษาในรายละเอียดว่าระบบจริยศาสตร์ของคานต์และพุทธศาสนามีความคล้ายคลึงและแตกต่างกันอย่างไรบ้าง ผลการศึกษาพบว่า มีความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันในระบบจริยศาสตร์ทั้งสอง

ส่วนที่แตกต่างกันคือ ระบบจริยศาสตร์ของพุทธศาสนามีทั้งส่วนที่เป็นจริยศาสตร์คุณธรรมและจริยศาสตร์แบบที่เสนอเกณฑ์ตัดสินความดีความชั่ว ส่วนจริยศาสตร์ของคานต์ไม่มีส่วนที่เป็นจริยศาสตร์คุณธรรม มีเพียงส่วนที่เป็นจริยศาสตร์ที่เสนอเกณฑ์ตัดสินความดีความชั่วเท่านั้น

¹ ศาสตราจารย์และผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพุทธปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อีเมล: somparn.p@chula.ac.th

วันที่รับบทความ 19 กรกฎาคม 2567 วันที่แก้ไขบทความ 14 สิงหาคม 2567

วันที่ตอบรับบทความ 15 สิงหาคม 2567

ส่วนที่เหมือนกันคือ ระบบจริยศาสตร์ทั้งสองเชื่อว่าความดีความชั่ว เป็นเรื่องตายตัว ไม่ขึ้นกับสถานการณ์ ไม่ขึ้นกับการนำไปสู่ประโยชน์ในชีวิตของ บุคคลหรือสังคมหรือไม่ จะอย่างไรก็ตาม รากฐานของความดีในระบบจริยศาสตร์ ทั้งสองนี้ก็ต่างกัน รากฐานของความดีในจริยศาสตร์ของคานต์คือกฎศีลัตถ์ ส่วนรากฐานของความดีในจริยศาสตร์ของพุทธศาสนาคือกุศลมูล

A Comparison between the Ethics of Buddhism and the Ethics of Immanuel Kant

Somparn Promta²

Abstract

Those who study the ethics of Immanuel Kant and the ethics of Buddhism have usually found the similarities between these two ethical systems. This research needs to deeply study the differences and the similarities between these two ethical systems. And it has been found that there are both similarities and differences between the ethics of Buddhism and the ethics of Kant.

The differences lie in that in Buddhism there are both the virtue ethics and the ethics which gives the definitions for the moral terms, while in the ethics of Kant there is only the second kind of ethics.

The similarities between these two ethical systems lie in that both of them believe that the good is fixed and does not depend on human and social conditions. However, there are the different views concerning the foundation of goodness in both systems. The foundation of goodness in Kant's ethics is the good will, and the foundation of goodness in Buddhist ethics is the kusalamula (the root of goodness.)

² Professor and Director of MCU Center for the Study of Buddhist Philosophy
E-mail: somparn.p@chula.ac.th

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อิมมานูเอล คานต์ เป็นนักปรัชญาที่มีชื่อเสียงหลายด้าน ชื่อเสียงด้านหนึ่งของเขาคือความเป็นนัก จริยศาสตร์ที่เสนอทฤษฎีทางด้านจริยศาสตร์ที่สำคัญ คานต์คิดว่า เราอาจสร้างทฤษฎีทางด้านจริยศาสตร์ขึ้นได้จากรากฐานต่าง ๆ เช่นอารมณ์ความรู้สึก เหตุผล จินตนาการ เป็นต้น แต่ในทัศนะของเขา เราอาจพิจารณาสถานะของจริยศาสตร์ได้หลายอย่าง และการกำหนดว่าอะไรคือสถานะของจริยศาสตร์ย่อมจะมีผลโดยตรงต่อการออกแบบเนื้อหาและเหตุผลสนับสนุนเนื้อหานั้น

คำว่า “สถานะของจริยศาสตร์” มีความหมายว่าดังนี้ ในโลกเรานั้นมีหลักวิชาอยู่จำนวนหนึ่งเช่นวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ สถานะของวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์คือเป็น “หลักวิชา” ที่มีหลักการและเหตุผล ตลอดจนวัตถุดิบประสงค์ที่แน่นอน เป็นแบบฉบับของตนเอง วิทยาศาสตร์ต้องการศึกษาโลกกายภาพในรูปของการค้นคว้า อะไรคือความสัมพันธ์ในเชิงสาเหตุและผลของสิ่งต่าง ๆ วิทยาศาสตร์เข้าใจว่า ความเข้าใจโลกหมายถึงความเข้าใจว่ามีกฎเกณฑ์ธรรมชาติอะไรบางอย่างที่เชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ ในจักรวาลเข้าด้วยกัน เมื่อมนุษย์เราเข้าใจความเชื่อมโยงเหล่านี้แล้ว มนุษย์ก็จะสามารถใช้ประโยชน์จากความรู้เหล่านี้ในทางต่าง ๆ เช่นอำนวยความสะดวกให้เกิดแก่ชีวิตของคนเรา เป็นต้น โลกปัจจุบันก้าวหน้าในทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก้าวหน้ามากขึ้น ความก้าวหน้าทางด้านการรักษาโรคภัยไข้เจ็บของมนุษย์ เป็นต้น ก็ก้าวหน้ามากขึ้น นี่คือนิยามของประโยชน์ที่มนุษย์เราจะพึงได้รับเมื่อเรามีความรู้ว่าสิ่งต่าง ๆ ในโลกมีความสัมพันธ์ในเชิงสาเหตุและผลอย่างไร (เช่นเราพบว่า การสูบบุหรี่เป็นนิสัยมีผลต่อการเป็นมะเร็งปอด เป็นต้น) วิชาการอื่น ๆ เช่น คณิตศาสตร์ก็เช่นเดียวกัน ย่อมวางอยู่บนหลักการทางความคิดบางอย่าง และคณิตศาสตร์ก็สามารถอำนวยความสะดวกแก่มนุษย์ได้เท่าเทียมกับวิทยาศาสตร์

ปกติ “วิชาการ” ต่าง ๆ เช่นวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์จะไม่พูดถึงสิ่งที่เรียกว่าคุณค่า เช่นความงาม ความดี เป็นต้น เมื่อคานต์จะเสนอแนวคิดทางด้านจริยศาสตร์ ซึ่งจำเป็นต้องมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการบอกว่าอะไรคือ

ความดีอะไรคือความชั่ว ก็เกิดปัญหาอย่างหนึ่งขึ้นในใจของเขา และเขาจำเป็นต้องตัดสินใจว่าจะเอาอย่างไรแน่ ปัญหาที่ว่านั้นคือ (๑) เขาต้องการให้ทฤษฎีทางจริยศาสตร์ของเขามีสถานะเป็นวิชาการอย่างหนึ่งหรือไม่ (๒) หากต้องการเขาต้องแสดงให้เห็นว่า หลักการทางจริยศาสตร์ของเขาก็มีลักษณะเหมือนกับวิชาการอื่น ๆ เช่นคณิตศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ตรงที่ เป็นความรู้ที่ไม่ขึ้นกับความรู้สึกส่วนตัวของคนเรา วิชาการต่าง ๆ นั้นจะมีลักษณะประการหนึ่งที่ทางปรัชญาเรียกว่า “เป็นความรู้แบบภววิสัย” (objective knowledge) ความรู้แบบนี้ไม่ขึ้นกับว่าคนที่ศึกษาเป็นใคร นักวิทยาศาสตร์ที่เป็นคนไทย อเมริกัน เขมร จีน เป็นต้น เมื่อทดลองเอาไฮโดรเจนกับออกซิเจนมาผสมกันก็ย่อมจะได้น้ำเหมือนกัน เพราะความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์เป็นความรู้แบบภววิสัยเป็นอย่างไรวัดจะเป็นอย่างนั้น โดยไม่ขึ้นกับปัจจัยว่าคนที่ศึกษาทดลองจะเป็นใคร เราจะพบเห็นลักษณะดังกล่าวนี้ในวิชาคณิตศาสตร์เช่นกัน สองบวกสองย่อมเป็นสี่โดยไม่ขึ้นกับปัจจัยว่าคนบวกเป็นไทย พม่า ลังกา หรือฝรั่งเศส

คานต์คิดว่า จริยศาสตร์ควรมีสถานะเป็นหลักวิชาเช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์หรือคณิตศาสตร์ เป็นต้น นั่นคือ จริยศาสตร์จะต้องเป็นความรู้ที่มีลักษณะไม่ขึ้นกับความคิดของคน หมายความว่า ความรู้ที่ได้จากทฤษฎีจริยศาสตร์จะต้องเป็นความรู้ในเชิงภววิสัย เมื่อเราใช้ทฤษฎีทางจริยศาสตร์ที่มีลักษณะดังกล่าวนี้ในการวินิจฉัยปรากฏการณ์ทางจริยธรรม ไม่ว่าใครจะเป็นคนวินิจฉัย ผลที่ออกมา ก็ย่อมจะตรงกัน ไม่ต่างจากการที่สองบวกสองย่อมเป็นสี่ ซึ่งไม่เกี่ยวกับว่าคนที่บวกเป็นใคร

เรื่องต่อมาที่คานต์คิดคือ ในตัวมนุษย์ มีอะไรบ้างที่ธรรมชาติสร้างมาเพื่อให้พลังขับเคลื่อนชีวิตของคนเรา คานต์คิดว่ามีสองสิ่งคือ *อารมณ์ความรู้สึก* กับ *เหตุผล* สองอย่างนี้ อารมณ์ความรู้สึกเป็นเรื่องเฉพาะบุคคล คนสองคนอาจมีอารมณ์ความรู้สึกต่อเรื่องเดียวกันแตกต่างกันได้ ด้วยเหตุนี้ อารมณ์ความรู้สึกจึงไม่เหมาะที่จะใช้เป็นรากฐานของแนวคิดทางด้านจริยศาสตร์ ส่วนเหตุผลนั้นคานต์คิดว่าเป็นเครื่องมือสากลที่ธรรมชาติติดตั้งเอาไว้ให้แก่คนทุกคนเสมอ

เหมือนกัน เหตุผลในคนทุกคนทำงานเหมือนกัน ดังจะเห็นจากการที่เราเอาสองบวกกันสองย่อมเท่ากับสี่โดยไม่ขึ้นกับปัจจัยว่าคนที่บวกนั้นเป็นใคร เมื่อเหตุผลเป็นเครื่องมือสากล คานต์จึงเห็นว่า เหตุผลควรใช้เป็นฐานของการคิดในเชิงจริยธรรม ทฤษฎีจริยศาสตร์ของคานต์เป็นทฤษฎีที่ใช้เหตุผลเป็นรากฐาน

ในส่วนของพุทธศาสนา แนวคิดทางด้านจริยศาสตร์ของพุทธศาสนามีฐานความคิดอันเป็นที่มาแตกต่างจากจริยศาสตร์ของคานต์ พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงออกบวชเพื่อแสวงหาทฤษฎีทางจริยศาสตร์ แต่ทรงออกบวชเพื่อแสวงหาหนทางดับทุกข์ในชีวิตของพระองค์และเพื่อนมนุษย์ เมื่อทรงมั่นใจว่าได้พบวิถีทางแห่งการดับทุกข์นั้นแล้ว ก็ทรงท่องเที่ยวไปสอนผู้คนว่าหากประสงค์จะให้ความทุกข์ในชีวิตของพวกเขาดับมอดลงก็จงปฏิบัติดังต่อไปนี้

สิ่งที่ทรงสอนนั้นหากจะเรียกชื่อให้ตรงที่สุดก็คือหลักปฏิบัติสู่การดับทุกข์ (นิโรธคามินีปฏิปทา) จะอย่างไรก็ตาม หลักปฏิบัติดังกล่าวนั้น ประกอบด้วยเนื้อหาอันเป็นการจำแนกแยกแยะว่าอะไรคือความดีอันจะนำไปสู่การพ้นทุกข์ และ อะไรคือความเลวอันจะนำไปสู่ทุกข์ สิ่งที่ทรงสอนนี้ต่อมานักคิดในทางจริยศาสตร์ในโลกก็เห็นว่าเข้าข่ายเป็นทฤษฎีทางจริยศาสตร์ได้ เราอาจเรียกทฤษฎีทางจริยศาสตร์นี้ว่าทฤษฎีทางจริยศาสตร์ของพุทธศาสนา ในโลกวิชาการทางด้านจริยศาสตร์ (อันเป็นแขนงหนึ่งของวิชาปรัชญา) มีการศึกษาทฤษฎีทางด้านจริยศาสตร์ของพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นแนวคิดทางด้านจริยศาสตร์ที่สำคัญสำนักหนึ่งของปรัชญาตะวันออก

เมื่อมีการศึกษาแนวคิดทางด้านจริยศาสตร์ของคานต์และพุทธศาสนาในเชิงเปรียบเทียบ ก็มีคนไม่น้อยเห็นว่าสองสำนักนี้ได้เสนอหลักการทางความคิดบางอย่างที่ตรงกันตามประวัตินั้น คานต์รู้จักพุทธศาสนา และเคยกล่าวถึงพุทธศาสนาในไทยและพม่าเป็นต้น³ การที่คานต์รู้จักพุทธศาสนาไม่ใช่เรื่องแปลก เพราะในเยอรมนีในสมัยที่คานต์มีชีวิตอยู่นั้น มีการศึกษาพุทธศาสนากันอย่าง

³ ดู Heinrich Detering, Maren Ermisch, and Pornsan Watanangura (2014)

แพร่หลาย อนึ่ง การทำงานทางปรัชญานั้นเราทราบกันดีว่าไม่เคยเป็นอิสระจากการรู้จักคุ้นเคยกับแนวคิดต่าง ๆ หากคานต์จะได้รับแรงบันดาลใจจากพุทธศาสนา ก็ถือเป็นเรื่องปกติ มีนักคิดและศิลปินเยอรมันจำนวนไม่น้อยที่ได้รับแรงบันดาลใจจากพุทธศาสนาเช่น เฮสเส มานน์ นิทเช่ โซเพนฮาวเออร์ วากเนอร์ เป็นต้น⁴

นักคิดและศิลปินตะวันตกที่ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนานั้น เราแทบจะมองไม่ออกว่าอิทธิพลของพุทธศาสนาในตัวงานของคนเหล่านี้อยู่ที่ไหน การได้รับอิทธิพลจึงไม่ใช่เรื่องเดียวกับการเลื่อมใสในพุทธศาสนาแล้วเอาเนื้อหาของพุทธศาสนามาเผยแพร่ต่อในงานของตน อิทธิพลในทางความคิดที่คนหนึ่งมีต่ออีกคนในโลกของปรัชญานั้นเราพิจารณาจากการที่แนวคิดเก่าได้รับการตีความใหม่แล้วความคิดใหม่ที่เกิดขึ้นนั้นก็ถือได้ว่าเป็นการสร้างสรรคอย่างเป็นอิสระของนักคิดคนใหม่ เราอาจดูตัวอย่างอิทธิพลความคิดของเฮเกลที่มีต่อมาร์กซ์ก็ได้ มาร์กซ์เป็นศิษย์ของเฮเกล อาจกล่าวได้ว่าหากไม่มีเฮเกล ก็อาจไม่มีลัทธิคอมมิวนิสต์ที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยมาร์กซ์ เราจะมองไม่เห็นแนวคิดมาแบบคอมมิวนิสต์ในงานเขียนของเฮเกลโดยตรง นั่นก็เป็นเพราะว่าแนวคิดของเฮเกลผู้เป็นอาจารย์ได้รับการ ‘ย่อยสลาย’ โดยมาร์กซ์ผู้เป็นศิษย์ แล้วสังเคราะห์ขึ้นเป็นแนวคิดใหม่ สมมติว่าเรายอมรับว่าคานต์อ่านพุทธศาสนา และได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา สิ่งที่เราจะไม่พบในงานเขียนของคานต์ก็คือตัวหลักธรรมตรง ๆ ของพุทธศาสนา เพราะสิ่งเหล่านี้ได้รับการย่อยสลายแล้วทำให้กลายเป็นแนวคิดอย่างใหม่โดยคานต์นั่นเอง

จุดที่คนซึ่งศึกษาแนวคิดของคานต์และพุทธศาสนาเห็นว่าเป็นจุดร่วมของแนวคิดทั้งสองนี้คือการที่ทั้งคู่เห็นว่า คุณค่าทางจริยธรรมอันได้แก่ความดี ความชั่ว เป็นเรื่องที่วางอยู่บนหลักเกณฑ์ที่ตายตัว กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ ทั้งคานต์และพุทธศาสนาเห็นตรงกัน (ตามทัศนะของผู้ที่ศึกษาพุทธศาสนาและคานต์เหล่านี้) ว่าหลักเกณฑ์ทางด้านศีลธรรมจะต้องเป็นภาววิสัย ไม่ขึ้นกับผู้วิวินิจฉัย

⁴ ดูหนังสือเล่มที่กล่าวถึงข้างต้น

ในการทำงานเกี่ยวกับความรู้ทางวิชาการต่าง ๆ เช่นคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

ปัญหาว่า ระหว่างหลักจริยศาสตร์ของคานต์และของพุทธศาสนา มีอะไรที่ตรงกันหรือแตกต่างกันมากนักน้อยเพียงใด เป็นปัญหาสำคัญ หากเราคิดว่าการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างแนวคิดทางปรัชญาสองสำนักเป็นสิ่งที่ให้คุณประโยชน์ในทางวิชาการ ผู้วิจัยทำงานวิจัยเรื่องนี้บนพื้นฐานทางความคิดว่า สมควรจะมีการวิจัยในระดับลึกที่สุดเท่าที่จะลึกได้ว่า อะไรคือลักษณะร่วมกันและลักษณะที่แตกต่างกันระหว่างแนวคิดทางด้านจริยศาสตร์ของคานต์และแนวคิดทางด้านจริยศาสตร์ของพุทธศาสนา มีหนังสือและวิทยานิพนธ์ทั้งในไทยและต่างประเทศที่ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดของพุทธศาสนาและคานต์ในทางจริยศาสตร์อยู่แล้วพอสมควร แต่ผู้วิจัยก็เห็นว่า ยังสมควรที่จะมีงานศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสองสำนักนี้ที่ลึกซึ้งและละเอียดลออลงไปเท่าที่ผู้ศึกษาคนใหม่ ๆ จะสามารถทำได้ งานวิจัยนี้ตั้งอยู่บนเหตุผลตามที่กล่าวมานั้น

ทฤษฎีทางจริยศาสตร์ของอิมมานูเอล คานต์⁵

คานต์มีความคิดในเบื้องต้นว่า ทฤษฎีทางจริยศาสตร์ต้องให้ความรู้ที่แน่นอน และคนที่ต่างความคิดกันก็สามารถวินิจฉัยคุณค่าทางจริยธรรมได้ตรงกันผ่านทางทฤษฎีทางจริยศาสตร์ที่ให้ความรู้ที่แน่นอนนั้น ตัวอย่างความรู้ที่แน่นอนและไม่ขึ้นอยู่กับทัศนะส่วนตัวของบุคคลในสังคมก็เช่น คณิตศาสตร์ สองบวกสองย่อมเท่ากับสี่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นให้ใครคำนวณ ผลก็จะออกมาเช่นเดิม คานต์คิดว่าทฤษฎีทางจริยศาสตร์ที่ดีจะต้องคล้าย ๆ กับคณิตศาสตร์ คือเมื่อเราเอาไปใช้ในการวินิจฉัยค่าทางจริยธรรม ไม่ว่าคนที่วินิจฉัยนั้นจะเป็นใคร ผลของการวินิจฉัยต้องออกมาเหมือนกัน ทัศนะของคานต์เรื่องนี้เป็นเรื่องที่เรอาจสงสัยได้ แต่ในเบื้องต้นนี้เราควรทราบว่าเป็นแนวคิดเบื้องต้นของนักปรัชญาท่านนี้เกี่ยวกับสิ่ง

⁵ เนื้อหาทฤษฎีทางจริยศาสตร์ของคานต์ในงานวิจัยนี้มาจาก Immanuel Kant (2002)

ที่เราเรียกว่าทฤษฎีทางจริยศาสตร์ แรงจูงใจเบื้องต้นในการสร้างสรรค์ทฤษฎีทางจริยศาสตร์นี้เป็นเรื่องที่เราอาจสงสัยได้มาก คนในโลกล้วนแตกต่างกันตามชาติกำเนิด ภาษา การศึกษา เพศ และอื่น ๆ ความแตกต่างเหล่านี้นำไปสู่ความเห็นที่แตกต่างกันเกี่ยวกับคุณค่าทางจริยธรรม หมายความว่า การกระทำอย่างเดียวกัน คนต่างสังคมอาจมองว่าดีชั่วแตกต่างกัน การทำสงครามเพื่อป้องกันชาตินั้นศาสนาพุทธกับศาสนาฮินดูก็มองต่างกัน พุทธศาสนามองว่าการทำสงครามทำให้คนเข่นฆ่ากัน แม้จะเป็นการฆ่าเพื่อป้องกันชาติ แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าเราที่เป็นคนลงมือฆ่าเพื่อนมนุษย์จะรอดพ้น จากการทำความชั่ว พุทธศาสนา (ตามที่เข้าใจกันทั่วไปในประเทศไทย พม่า และลังกาเป็นต้น) มองว่าการฆ่าเป็นความชั่วเสมอ ไม่ว่าจะฆ่าเพราะเหตุผลใดก็ตาม แต่ในทัศนะของศาสนาฮินดู หากการฆ่านั้นเกิดตามหน้าที่ เช่นเป็นทหารต้องออกรบเพื่อปกป้องชาติ และจำเป็นที่จะต้องฆ่าศัตรู การฆ่าที่เกิดตามหน้าที่นี้ไม่จัดว่าเป็นความชั่ว นอกจากจะไม่เป็นความชั่ว การฆ่านั้นยังเป็นเรื่องดีด้วย เพราะเป็นการกระทำตามหน้าที่

พุทธศาสนากับศาสนาฮินดูว่าไปแล้วก็เป็นศาสนาร่วมสังคมเดียวกัน แต่เรายังเห็นความคิดเห็นที่ต่างกันระหว่างสองศาสนา นี้ พิจารณาจากจุดนี้ ดูเหมือนจุดเริ่มต้นในการสร้างสรรค์ทฤษฎีทางจริยศาสตร์ของคานต์จะเป็นสิ่งที่ยากลำบากยิ่ง เพราะเขากำลังคิดว่า ทฤษฎีทางจริยศาสตร์ที่ดีจะต้องอยู่เหนือความขัดแย้งระหว่างมหาชนในสังคม ปัญหาที่สำคัญมีว่า คานต์จะหาทฤษฎีอันประกอบด้วยหลักการที่อยู่เหนือความขัดแย้งของคนเราได้อย่างไร คานต์คิดว่า ความขัดแย้งทางความคิดของคนในสังคมเกิดจากการไม่ได้ใช้สิ่งหนึ่งในการวินิจฉัยปรากฏการณ์ต่าง ๆ สิ่งนี้คือเหตุผล คานต์เป็นนักคิดที่เชื่อมั่นในพลังของเหตุผลมาก เขาคิดว่าเหตุผลเป็นคุณสมบัติสากลที่มีอยู่ในคนทุกคน จะอย่างไรก็ตาม แม้ว่าเหตุผลจะมีอยู่แล้วในชีวิตของคนทั้งหลาย แต่คนที่รู้จักใช้เหตุผลในการพิจารณาและวินิจฉัยสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตก็มีไม่มาก แต่ที่สุดแล้วแล้ว มนุษย์ก็คือสัตว์ที่มีเหตุผล หากเราใช้เหตุผลเป็นรากฐานของทฤษฎีทางจริยศาสตร์ ทฤษฎีนั้นจะทำให้เราทั้งหลายที่เกิดมาแตกต่างกันก้าวข้ามอคติส่วนตัว และมองเห็นบางสิ่งบางอย่าง

ที่เป็นคุณค่าทางจริยธรรมได้ตรงกัน

(ก) *กิวติลลีนฐานะคุณค่าตั้งต้นของระบบจริยศาสตร์*

คานต์เสนอว่า เมื่อเราคิดจะสร้างสรรค์ระบบจริยศาสตร์ที่ให้ความรู้ อันเป็นสากลและทุกคนสามารถเข้าถึงได้เหมือนกัน เราต้องเริ่มต้นที่อะไรสักอย่าง ที่ดีอย่างที่เราไม่อาจสงสัยได้ ถามว่าในชีวิตของคนเรามีอะไรไหมในชีวิตที่เราสามารถ กล่าวได้ว่า นี่เองคือจุดเริ่มต้นของความคิดที่เราจะพบในชีวิตของคนทั้งหลาย เราจะลองใช้พื้นที่ตรงนี้เพื่ออภิปรายหาสิ่งที่กล่าวมานั้น

ความรัก... สมมติเราจะเริ่มด้วยสิ่งที่เรียกว่าความรัก ถามว่า หากเราทำอะไรลงไปบนพื้นฐานของความรัก เป็นไปได้ไหมที่การกระทำของเราจะเรียกได้ว่าเป็นการกระทำที่ดี เราดูตัวอย่างสักสองสามตัวอย่างก็ได้ กรณีแรก แม่รักลูก แม่ที่เรากำลังกล่าวถึงอยู่นี้หมายถึงแม่โดยทั่ว ๆ ไป ความรักลูกที่แม่แสดงออก อาจแตกต่างกัน แต่ที่เหมือนกันอย่างหนึ่งก็คือ เวลาที่แม่ทำอะไรบางอย่างกับลูกแล้วแม่บอกตัวเองว่าเรากำลังทำสิ่งนี้เพราะความรักที่เรามีต่อลูก สิ่งที่จะเกิด แก่ลูกจำเป็นไหมว่าจะต้องดีกับลูกเสมอไป ผู้อ่านบางท่านอาจบอกว่าไม่ มีแม่จำนวนไม่น้อยในโลกที่ทุ่มเทหาสิ่งต่าง ๆ มาใส่ลงไปในชีวิตลูก เช่นซื้อสิ่งที่ลูก ต้องการ จัดการหาการศึกษาที่ดีให้แก่ลูก ไม่ให้ลูกทำงานบ้าน (เพราะมีเงินจ้าง คนใช้ให้ทำแทน) การที่แม่ปรนเปรอลูกอย่างนี้บ้าง ครั่งก็ส่งผลเสียทำให้ลูกเป็นเด็กที่ไม่รู้จักเติบโตด้วยตนเอง ที่กล่าวมานี้ก็แปลความได้ว่า การกระทำที่มาจากความรักของแม่ไม่จำเป็นว่าจะจะเป็นความดีแก่ลูก อาจมีลูกบางคนที่ได้ดีเพราะความรักของแม่ แต่นั่นก็เป็นกรณีเฉพาะ สิ่งที่เรากำลังถามหาอยู่เวลานี้คืออะไรสัก อย่างที่เมื่อเป็นรากฐานทางจริยศาสตร์แล้ว จะอำนวยผลให้เกิดแต่สิ่งที่ดีเท่านั้น

จากการอภิปรายเรื่องความรักข้างต้น เราพบเพียงว่า เป็นไปได้ที่ความรัก ที่แม่เป็นต้นแสดงออกกับลูกบางคนยังผลให้ลูกเป็นคนดี ประสบความสำเร็จใน ชีวิต แต่เราไม่พบว่า ทุกกรณีที่มาจากความรักจะยังผลที่ดีให้เกิดเสมอ ดังนั้น ตามทัศนะของคานต์ ความรักไม่ใช่คุณค่าตั้งต้นของระบบจริยศาสตร์ที่เขาแสวงหา

นอกจากความรักที่พ่อแม่มีต่อลูก ก็อาจมีความรักในกรณีอื่น ๆ เช่นความรักระหว่างคู่รัก และความรักระหว่างมิตรสหาย ถ้ามว่าความรักเหล่านี้สามารถใช้เป็นคุณค่าตั้งต้นของระบบจริยศาสตร์อย่างที่สามารถต้องการแสวงหาหรือไม่ คำตอบคือไม่ ความรักระหว่างคู่นั้นค่อนข้างเป็นสิ่งเปราะบาง อาจมีบางกรณีที่คนรักบางคนสามารถทำทุกอย่างก็ได้เพื่อคนที่ตนรักรวมถึงการตายแทนได้ ในทัศนะของคานต์ คุณค่าทางจริยธรรมจะต้องมีนัยของความเป็นสิ่งประเสริฐในตัวเอง ความรักระหว่างคู่นั้นจำนวนมากแสดงออกในรูปของความเห็นแก่ตัว หมายความว่าที่บอกว่ารักกันนั้นก็เพื่อเรียกร้องบางสิ่งบางอย่างจากอีกฝ่ายเสมอ ในแง่นี้ ความรักระหว่างมิตรหรือที่เราเรียกว่ามิตรภาพนั้นยังจะฟังดูว่าแฝงด้วยความเห็นแก่ตัวน้อยกว่า แต่ที่สุดเราก็เห็นว่าเพื่อนที่รักเพื่อนมาก ๆ บางคนนั้นสามารถโกหกเพื่อให้เพื่อนพ้นผิดก็ได้ ดังนั้น ความรักจึงไม่จำเป็น คุณค่าตั้งต้นของทฤษฎีจริยธรรมอย่างที่สามารถต้องการได้

ความสงสาร... ความสงสารเป็นสิ่งที่คนจำนวนมากเชื่อว่าเป็นจุดตั้งต้นของการกระทำที่ดี แต่ในทัศนะของคานต์ ความสงสารเป็นอารมณ์ความรู้สึกอย่างหนึ่ง ไม่ใช่เหตุผล หากเรารับว่าวิทยาการต่าง ๆ เช่นวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ต้องวางอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล ไม่มีวิทยาการแม้แต่แขนงเดียวในโลกที่วางอยู่บนพื้นฐานของอารมณ์ความรู้สึก เราก็ต้องรับว่า ความสงสารที่เป็นอารมณ์ความรู้สึกแบบหนึ่งนั้นไม่สามารถเป็นพื้นฐานของทฤษฎีทางด้านจริยศาสตร์แบบที่สามารถต้องการได้ สำหรับคานต์ ทฤษฎีทางด้านจริยศาสตร์ต้องถือว่าเป็นวิทยาการอย่างหนึ่ง ไม่ต่างจากวิทยาศาสตร์หรือคณิตศาสตร์ เมื่อเป็นเช่นนี้ รากฐานของจริยศาสตร์ก็ต้องไม่ใช่อารมณ์ความรู้สึกเช่นความสงสาร ท่านผู้อ่านบางท่านอาจเถียงอยู่ในใจว่า เพราะเราสงสารวัวที่เขากำลังนำเข้าสู่โรงเชือดไม่ใช่หรือที่ทำให้เราช่วยกันบริจาคเงินเพื่อซื้อวัวนั้นจากโรงฆ่าสัตว์แล้วเอามากลายเป็นวัววัด เพื่อให้ชาวบ้านยืมไปใช้งานส่วนตัวโดยมีข้อผูกมัดกับวัดเช่นจะไม่ดื่มสุรา และเล่นการพนัน เป็นต้น นี่ไม่ใช่ความดีหรือหรือ เรื่องนี้อาจตอบได้ว่า เป็นความจริงที่ว่า ในหลายสถานการณ์ ความสงสารนำไปสู่การ

กระทำที่ดี แต่ถ้าถามว่า ความสงสารจะนำไปสู่การกระทำที่ถูกต้องเสมอไปหรือไม่ คำตอบคือไม่แน่ ในบางสถานการณ์ ความสงสารอาจทำให้เกิดอคติ (อันได้แก่การกระทำที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล) แล้วคตินั้นก็สร้างปัญหาบางอย่างให้เกิด ยกตัวอย่างเช่น ชาวบ้านที่ไปทำบุญที่วัดเห็นเขาจับปลามาเพื่อให้สาธุชนได้ชีวิต แล้วนำไปปล่อยลงในแหล่งน้ำธรรมชาติ ความสงสารทำให้อาชีพที่ว่ำนี่แพร่หลาย มีปลาเป็นจำนวนมากที่ที่สาธุชนได้ชีวิตมาแล้วนำไปปล่อยลงแหล่งน้ำสาธารณะเช่นแม่น้ำ ลำคลอง แล้วสร้างความเสียหายให้แก่ระบบนิเวศ เช่นปลาที่ปล่อยลงไปไปเที่ยวกินปลาตามธรรมชาติ ทำให้ระบบธรรมชาติเสียความสมดุล เป็นต้น

หลังจากที่พิจารณาว่าอารมณ์ความรู้สึกทั้งหลายไม่สามารถที่จะเป็นรากฐานให้แก่ระบบจริยศาสตร์ได้ คานต์ก็มาพิจารณาถึงสิ่งที่ธรรมชาติบรรจุไว้ในชีวิตของมนุษย์เราแล้วทุกคนและสิ่งนี้ไม่ใช่อารมณ์ความรู้สึก คานต์เรียกสิ่งนี้ว่ากุติวลล์ (good will) เราจะไม่แปลคำนี้เป็นภาษาไทย ผู้วิจัยคิดว่าการใช้คำแบบทับศัพท์ไปเลยจะช่วยให้เราเข้าใจแนวคิดของคานต์ดีกว่าการแปลสิ่งที่เรียกว่ากุติวลล์นี้คานต์นำเสนอในฐานะสิ่งที่เขาคิดว่าเป็นสิ่งที่ดีในตัวเอง หลักจริยศาสตร์ในทัศนะของคานต์คือความพยายามในการแสวงหาสิ่งที่มีค่าในตัวเองที่ธรรมชาติบรรจุไว้ให้แล้วในชีวิตของเรา สิ่งนี้ ‘มีค่า’ หรือ ‘ดี’ ในตัวเอง และเป็นสิ่งสากลในความหมายว่าเราสามารถพบสิ่งนี้ได้ในคนทุกคน เพื่อให้เข้าใจว่ากุติวลล์ดีในตัวเองอย่างไร เราจะลองพิจารณาบางสิ่งในชีวิตเราที่ธรรมชาติติดตั้งไว้ให้เรียบร้อยแล้ว แล้วถามว่า สิ่งเหล่านั้นมีค่าในตัวเองหรือไม่

ขอเริ่มต้นที่ความรักที่เราได้พิจารณาผ่านมาแล้วข้างต้น ถามว่า ความรักเป็นสิ่งที่ดีงามหรือมีค่าในตัวเอง หรือว่าสิ่งนี้เรากลัวว่าดีงามเพราะมันนำไปสู่สิ่งอื่น สมมติเราเข้าใจว่า ตัวความรักไม่ได้มีค่าในตัวเอง แต่มันมีค่าเพราะเมื่อเรารักใครหรือสิ่งใดแล้ว ความรักนั้นจะทำให้เราทำดีต่อสิ่งที่เรารัก หากมีความหมายเช่นนี้ ความรักก็ไม่ใช่อะไรที่มีค่าในตัวเอง ท่านผู้อ่านบางท่านอาจเถียงว่า สำหรับท่านความรักเป็นสิ่งที่มีความหมายในตัวเอง เวลาที่เรารักอะไร เรารู้ว่าความรักของ

เราที่มีต่อสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่มีความหมาย สมมติเรารักใคร่สักคน ไม่สำคัญและว่าเจ้าตัวเขาจะรู้หรือไม่ว่าเรารักเขา ความรักที่เรามีต่อคนที่เขาไม่เคยรู้เลยว่าเรารักเขา ย่อมเป็นสิ่งที่เรารู้สึกได้เองว่าเป็นสิ่งที่มีความหมาย ประเด็นนี้น่าสนใจ แต่บางคนคิดว่าความรักเป็นหนึ่งของอารมณ์ความรู้สึก ที่ธรรมชาติติดตั้งอารมณ์ความรู้สึกไว้ให้แก่เราทุกคนก็เพื่อว่าอารมณ์ความรู้สึกนั้นจะนำไปสู่อะไรบางอย่างที่ดี เช่น พ่อแม่รักลูก ตัวความรักนั้นไม่ได้มีค่าในตัวมันเอง แต่มีค่าเมื่อมันนำคนที่เป็นอย่างพ่อแม่ไปสู่การกระทำบางอย่างที่ดีกับลูก เช่นเมื่อรักลูกแล้ว ก็พยายามดูแลชีวิตของลูกให้ดี เลี้ยงลูกให้เป็นคนที่รู้จักคิด พึ่งพาตนเองได้ เป็นต้น ตัวอย่างที่แสดงว่าความรักไม่ใช่สิ่งที่มีความหมายในตัวมันเองก็เช่น ในบางกรณีความรักนำไปสู่ผลที่ดีตามตัวอย่างเรื่องที่พ่อแม่รักลูก ที่กล่าวข้างต้น แต่ในบางกรณีความรัก (ที่มีต่อบอด) ของพ่อแม่ก็นำไปสู่ความวิบัติในชีวิตของลูกได้ เมื่อความรักสามารถนำไปสู่คุณก็ได้ นำไปสู่โทษก็ได้ ก็แปลว่า ความรักไม่ใช่สิ่งที่ดี หรือมีคุณค่าในตัวมันเอง

ผู้วิจัยคิดว่าเราสามารถวิเคราะห์อารมณ์ความรู้สึกอื่น ๆ เช่นความสงสารแบบเดียวกับที่เราวิเคราะห์ความรักตามที่แสดงมานี้ สรุปความว่า อารมณ์ความรู้สึกทั้งหลายที่คนจำนวนไม่น้อยเข้าใจว่าเป็นสิ่งที่ดีในตัวมันเอง บางคนคิดว่าไม่ แต่เขาก็เสนอว่า มีสิ่งหนึ่งที่แสดงตัวออกในรูปของความคิด คล้าย ๆ อารมณ์ความรู้สึก แต่สิ่งนี้แตกต่างจากสิ่งที่เราพิจารณาข้างต้นคือเป็นสิ่งที่พูดได้ว่าดีหรือมีค่าในตัวเอง บางคนเรียกสิ่งนี้ว่ากัฏฐิวิเลส ต่อไปนี้คือตัวอย่างที่ผู้วิจัยสมมติขึ้น เพื่อใช้เป็นตัวอย่างสำหรับบอกว่า สิ่งที่เราเรียกว่ากัฏฐิวิเลสในทฤษฎีทาง จริยศาสตร์ของบางคน ผู้วิจัยเข้าใจว่าอย่างไร

กรณีที่หนึ่ง เราอาศัยอยู่ในคอนโดมิเนียมแห่งหนึ่ง ข้างห้องเราเป็นห้องของเพื่อน ค่ะหนึ่ง (เด็กมากแล้ว) มีเสียงเพื่อนเคาะประตูห้องเรา เมื่อเปิดประตูเพื่อนก็บอกว่าปวดหัวมาก มียาแก้ปวดหัวหรือเปล่า เราบอกว่ามี พร้อมกับเดินไปที่ตู้ยา หยิบยาให้เพื่อน แล้วเราก็เข้านอนต่อ หลายวันต่อมา เราทราบจากการบอกเล่าของเพื่อน (ในเชิงซ้ำ ๆ) ว่า ยาที่เราให้เขาไปคือนั่น ไม่ใช่ยาแก้ปวดหัว แต่เป็นยาถ่าย ผลคือเพื่อนท้องเสียทั้งวัน ต้องหยุดงาน

ตามทัศนะของคานต์ เราหิบบยาให้เพื่อนเพราะเรารู้สึกเป็นปกติธรรมดาว่าเรื่องเช่นนี้เป็นเรื่องสามัญธรรมดาที่มนุษย์ในโลกเขาปฏิบัติกัน การช่วยเหลือกันแบบนี้เป็นสิ่งที่เป็นไปตามมนุษยธรรม การกระทำที่ดำเนินไปตามมโนธรรมในฐานะที่เป็นมนุษย์นี้คานต์กล่าวว่าเกิดจากกฏิวิลล์ เราหิบบยาส่งให้เพื่อนไม่ใช่เพราะเรารักเพื่อนหรือสงสารเพื่อน ต่อให้เป็นคนอื่นที่อาศัยร่วมคอนโดมิเนียมเดียวกันมาขอ เราก็จะหิบบให้ เนื่องจากกฏิวิลล์เป็นสิ่งที่ดีในตัวเอง ดังนั้นไม่ว่าผลที่จะเกิดตามมาจากการหิบบยาให้นั้นจะเป็นอย่างไร การกระทำนี้ก็ถือว่าสิ้นสุดลงแล้ว และเป็นการกระทำที่ดี

เราจะพิจารณาอีกตัวอย่างหนึ่ง เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ผู้วิจัยสมมติขึ้น (ผู้วิจัยเคยอ่านพบข่าวเรื่องนี้นานแล้วในหนังสือพิมพ์ แต่จะไม่ขอยืนยันว่าเป็นเรื่องจริง เป็นเรื่องที่เกิดในต่างประเทศ) มีลูกกับป้าคู่หนึ่งเป็นชาวชนบท วันหนึ่งทั้งสองคนขับรถออกจากบ้านจะไปทำธุระ ระหว่างทางพบรถยนต์คันหนึ่งประสบอุบัติเหตุ คนขับรถบาดเจ็บสาหัส นอนหมดสติอยู่ในรถ ลุงและป้าสองคนนี้ได้หยุดรถและอุ้มคนเจ็บไปส่งโรงพยาบาล ผลปรากฏว่าชายคนนั้นรอดตาย แต่ต้องพิการเพราะการอุ้มเขาส่งโรงพยาบาลไม่ถูกวิธี เนื่องจากลุงและป้าทั้งสองนั้นเป็นชาวบ้านธรรมดา ไม่มีความรู้ทางการแพทย์ว่าด้วยการเคลื่อนย้ายคนเจ็บจากอุบัติเหตุ ชายคนที่รอดชีวิตและพิการนั้นฟ้องศาลเรียกค่าเสียหายจากลุงและป้าสองคนนั้น คำถามที่ผู้วิจัยอยากถามท่านผู้อ่านคือ หากท่านเป็นผู้พิพากษา มีอำนาจในการวินิจฉัยว่าลุงและป้าสองคนนี้สมควรจ่ายค่าเสียหายแก่ชายคนนั้นหรือไม่ ท่านจะพิพากษาว่าอย่างไร

เรื่องนี้หากเราพิจารณาจากแนวคิดเรื่องกฏิวิลล์ของคานต์ สมมติว่าตอนที่สองลุงป้าตัดสินใจพาชายคนนั้นไปส่งโรงพยาบาล สิ่งที่พวกเขาคิดในใจคือต้องช่วย ไม่ได้คิดอะไรเกินไปกว่านั้น การตัดสินใจนั้นก็มาจากกฏิวิลล์ เมื่อมาจากกฏิวิลล์ การกระทำนี้ก็ดีในตัวเอง ไม่ว่าผลที่จะเกิดตามมาจะเป็นอย่างไร ก็ไม่มีผลลบถึงความดีของการกระทำนี้ ซึ่งเป็นการกระทำที่ดีและจบสิ้นลงแล้ว หากเราเห็นต่อไปว่า คนเราไม่ควรรับผิดชอบ (ในทางเสียหาย) แก่การกระทำ

ที่ดี เราก็ต้องพิพากษาให้ป่าและลูกสองคนนี้ไม่ต้องจ่ายค่าเสียหายให้แก่ชายคนที่ร้องขอจากศาลนั้น

คานต์อธิบายในหนังสือของเขาว่า กู๊ดวิลล์คือความคิดที่ดำเนินไปตามกฎธรรมชาติ คำกล่าวของคานต์ตรงนี้ต้องการคำอธิบาย คานต์คิดว่า ในการใช้ชีวิตของคนเราซึ่งเป็นสัตว์ที่มีเหตุผลนั้น เราย่อมรู้โดยสามัญสำนึกว่าอะไรควรไม่ควรอยู่แล้วตามกฎธรรมชาติ สมมติเราไม่สบายไปหาหมอ หมอวินิจฉัยว่าความเจ็บป่วยของเรานั้นมาจากการที่เราไม่ค่อยกินอาหารที่ถูกสุขอนามัย หมออธิบายให้เราฟังว่าเป็นกฎธรรมชาติที่ว่า เมื่อคนเรากินอาหารที่ไม่มีคุณค่าทางโภชนาการ ร่างกายของเขาย่อมอ่อนแอ ตรงกันข้าม หากคนเรากินอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ ร่างกายของเขาย่อมแข็งแรง แม้หมอจะไม่แนะนำว่าเราควรกินอาหารแบบไหนระหว่างสองแบบนี้ เราก็ย่อมรู้ด้วยปัญญาว่า เราควรกินอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ ความรู้นี้ เกิดเอง ไม่มีใครบอก นอกจากปัญญาในการรู้ว่าจะไรควรไม่ควรในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับความดีความชั่ว คานต์คิดว่าธรรมชาติก็สร้างปัญญาให้มนุษย์รู้ว่าอะไรควรไม่ควรในทางจริยศาสตร์เช่นเดียวกัน

เมื่อลูกป่าสองคนนั้นเห็นชายคนนั้นนอนหมดสติอยู่ในรถ ทั้งสองก็รู้ด้วยปัญญาว่าต้องช่วย ความคิดที่จะช่วยนี้เกิดเองตามกฎธรรมชาติ คล้าย ๆ เรื่องที่เรารู้ว่าควรกินอาหารแบบไหนเพื่อให้ร่างกายของเราแข็งแรง ความรู้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาตินี้คือสิ่งที่คานต์เรียกว่ากู๊ดวิลล์ เป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงามในตัวเอง ปัญหาในการทำความเข้าใจทฤษฎีทางจริยศาสตร์ของคานต์เกี่ยวกับกู๊ดวิลล์นี้อยู่ที่ว่า เมื่อคานต์กล่าวว่ากู๊ดวิลล์คือความคิดที่ดำเนินตามกฎธรรมชาติ เราจะรู้ได้อย่างไรว่าการกระทำแบบไหนดำเนินตามกฎธรรมชาติ เรื่องการเลือกกินอาหารนั้นชัดเจนว่าการเลือกกินของที่มีคุณค่าทางโภชนาการคือการเลือกเดินตามกฎธรรมชาติ แต่การที่เราเห็นคนเจ็บจากอุบัติเหตุ บางคนอาจไม่แน่ใจ ว่าอะไรคือการดำเนินตามกฎธรรมชาติระหว่างการพาเขาไปส่งโรงพยาบาล หรือการผ่านไปเลย โดยเข้าใจว่าคงมีใครสักคนเห็นเหตุการณ์นี้แล้วพาคนเจ็บไปส่งโรงพยาบาล หรือไม่ก็แจ้งให้ตำรวจทราบ ตำรวจจะได้เรียกรถพยาบาลมารับตัวคนเจ็บอีกทีหนึ่ง การไม่

ช่วยเหลือด้วยตนเองเพราะคิดว่าจะมีคนอื่นช่วยเหลือนี้ไม่น่าจะถึงขั้นว่าเป็นการไม่ปฏิบัติตามกฎธรรมชาติ บางทีเราอาจอธิบายให้ตนเองเข้าใจว่าที่เราไม่ช่วยเหลือเองนั้นเพราะเราไม่มีความรู้เรื่องการย้ายคนเจ็บ เราเกรงว่าอาจมีปัญหาตามมาถามว่าการคิดเช่นนี้ไม่เป็นไปตามกฎธรรมชาติที่ตรงไหน เรื่องนี้ผู้วิจัยคิดว่าไม่ง่ายที่คานต์จะตอบ

ในบางที คานต์เรียกภูตวิธิลส์ว่าคือความคิดที่บอกเจ้าตัวว่านี่คือการทำหน้าที่ จริยศาสตร์ของคานต์พูดเสมอว่าการกระทำที่ดีไม่ใช่การกระทำที่มาจากความคิดถึงผลบางอย่าง ไม่ใช่การกระทำที่มาจากอารมณ์ความรู้สึกเช่นความรัก ความสงสาร เป็นต้น แต่เป็นการกระทำที่มาจากความคิดว่านี่คือหน้าที่ คำว่าหน้าที่มีความหมายสองความหมาย อย่างแรกคือหน้าที่ตามธรรมชาติ เช่นหน้าที่ของคนเราที่จะพึงกินอาหารที่เป็นประโยชน์แก่ร่างกาย อย่างที่สองคือหน้าที่ตามคำสั่งคมกำหนด เช่น หน้าที่ของผู้พิพากษาคือการวินิจฉัยคดี หน้าที่ของตำรวจคือการรักษาความสงบเรียบร้อยให้แก่ประชาชนในชุมชน ดูเหมือนว่าหน้าที่สองอย่างนี้ คานต์หมายเอาหน้าที่อย่างแรกคือหน้าที่ตามธรรมชาติ สมมติว่าเราเดินไปในทุ่งนา เห็นกบตัวหนึ่งกำลังถูกงูกิน ถามว่าอะไรคือหน้าที่ตามธรรมชาติของเราในเรื่องนี้ เราควรตั้งให้ตายเพื่อช่วยกบ และที่ต่อให้ตายก็เพื่อไม่ให้งูตัวนั้นไปกินกบหรือสัตว์ชนิดอื่นอีกต่อไป หรือว่าเราควรจะตีเพียงเพื่อจะแยกกูกับกบออกจากกัน ไม่ถึงขั้นให้ตาย เพราะการฆ่าให้ตายอาจเป็นความผิดได้ หรือว่า เราไม่ควรทำอะไรทั้งนั้น เนื่องจากเข้าใจว่างูนั้นกำลังจะกินอาหารของมัน ช่วยไม่ได้ที่ธรรมชาติสร้างให้มันต้องกินอาหาร อันได้แก่ชีวิตของสัตว์อื่น เมื่อคิดเช่นนี้เราก็เพียงแค่เดินหนีมาเสียเฉย ๆ ถามว่าระหว่างทางเลือกเหล่านี้ ทางเลือกไหนที่คานต์เห็นว่าเป็นการทำตามหน้าที่ ผู้วิจัยคิดว่าปัญหานี้ ยากเหมือนกันที่คานต์จะตอบได้

จะอย่างไรก็ตาม แนวคิดเรื่องภูตวิธิลส์ของคานต์ก็เป็นเรื่องที่เราสามารถเข้าใจได้กว้าง ๆ ในแง่ที่เป็นแนวคิดทางด้านจริยศาสตร์แบบหนึ่ง คานต์คิดว่า เกณฑ์สำหรับบอกว่าอะไรผิด อะไรถูก ต้องเป็นเรื่องตายตัว การฆ่าคนเป็นความผิดเสมอ

เราสามารถยกตัวอย่างจำนวนหนึ่ง เพื่ออธิบายว่าที่บอกว่าการฆ่าคนเป็นความผิดเสมอหมายความว่าอย่างไร แต่ก็จะมีตัวอย่างอีกเป็นจำนวนไม่น้อยที่เราสามารถยกมาเพื่อถามคานต์ว่า ท่านคิดว่าการฆ่าคนในกรณีต่อไปนี้เป็นความผิดเพราะเป็นการกระทำที่ไม่ได้มาจากกุตวิลล์หรือไม่ หมอที่ช่วยให้คนไข้ที่เจ็บหนักรักษาไม่หาย รอเพียงว่าจะตายวันใดเท่านั้น ได้ตายไปอย่างสงบ อาจบอกตัวเองว่าเรากำลังทำตามหน้าที่ หรือเรากำลังทำตามกุตวิลล์อันได้แก่ความคิดที่ว่านี่คือสิ่งที่เราสมควรทำในฐานะที่เป็นหมอ ผู้พิพากษาที่ลงนาม ในคำสั่งประหารชีวิตนักโทษคนหนึ่งไม่ได้รู้จักนักโทษนั้นเป็นส่วนตัวยเลย ที่ลงนามเพราะกระบวนการยุติธรรมดำเนินมาถึงขั้นที่เขาต้องพิพากษาประหารชีวิตนักโทษ เพราะกฎหมายบัญญัติไว้อย่างนั้น เราจะเรียกได้ไหมว่าการกระทำของผู้พิพากษามีผิด เพราะไม่ดำเนินตามกุตวิลล์ หรือว่าตรงกันข้าม การตัดสินใจของผู้พิพากษารั้งนี้คือสิ่งที่ถูกต้องแล้ว เพราะเป็นการตัดสินใจตามหน้าที่ ซึ่งก็คือการตัดสินใจบนพื้นฐานของกุตวิลล์นั่นเอง

วิธีเข้าใจแนวคิดเรื่องกุตวิลล์ของคานต์อาจทำได้ง่าย ๆ ด้วยการจินตนาการว่า สมมติว่า มีงานวัดและทางวัดกำลังป่าวประกาศขอบริจาคเงินเพื่อซื้อกระเบื้องสำหรับมุงหลังคาโบสถ์หลังใหม่ บางคนอาจบริจาคเงินเพราะเชื่อว่าผลของการบริจาค่นั้นจะช่วยให้ตนได้ไปเกิดในสวรรค์ หากบริจาคอย่างนี้ก็ไม่ถือว่าทำตามกุตวิลล์ บางคนอาจบริจาคเพราะเกรงใจเจ้าอาวาสเนื่องจากรู้จักกันเป็นส่วนตัว การบริจาคอย่างนี้ก็ไม่ถือว่าทำตามกุตวิลล์ บางคนอาจบริจาคเพราะคิดว่าเมื่อช่วยเหลือกันได้ก็ช่วย วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน การช่วยทางวัดก็เป็นเรื่องมีเหตุผลในตัว การบริจาคแบบนี้ ไม่ใช่เพราะอารมณ์ความรู้สึกใด และไม่ใช่ว่าเพราะหวังผลอะไร การบริจาค่นี้เป็นไปตามเหตุผล ที่ว่าเมื่อช่วยเหลือกันได้ก็ต้องช่วยกันเพราะเราอยู่ในชุมชน การสนับสนุนวัดก็คือการสนับสนุนชุมชนนั่นเอง ดูเหมือนว่าการบริจาคด้วยเหตุผลเช่นนี้คานต์จะถือว่าเป็นไปตามอำนาจของกุตวิลล์

(ข) การเอาใจเขามาใส่ใจเรา

นอกจากแนวคิดเรื่องกฏศีล คานต์ยังเสนอแนวคิดอื่น ๆ เพื่อเสริมให้แนวคิดทางด้านจริยศาสตร์ของเขาเป็นที่เข้าใจได้มากขึ้น แนวคิดที่สองที่เรา กำลังพิจารณาอยู่นี้คานต์ไม่ได้เรียกว่าแนวคิดเรื่องเอาใจเขามาใส่ใจเรา แต่ผู้วิจัย คิดว่า หากกล่าวกันที่เนื้อหา เราพูดได้ว่าแนวคิดที่สองของคานต์นี้ก็คือแนวคิด ที่คนไทยเราค้นเคยตีในนามการเอาใจเขามาใส่ใจเรา ว่าโดยใจความดั้งเดิม คานต์กล่าวว่า หากเราสงสัยว่าสิ่งที่เรากำลังตัดสินใจทำนั้นถูกต้องหรือไม่ ก็ให้ เราลองคิดเรื่องนั้นเป็นข้อความ (maxim) ขึ้น แล้วตั้งคำถามว่า ข้อความที่ว่านั้น สามารถที่จะเป็นข้อความสากลได้หรือไม่

ยกตัวอย่างเช่น เรายืมเงินเพื่อนมานานพอสมควรแล้ว ได้เวลาสมควรคืน แต่เราก็คิดว่าตนเองมีความจำเป็นบางอย่างที่จะต้องใช้เงินที่มีอยู่ก่อน และอีกอย่าง หนึ่ง เพื่อนคนนี้ก็ไม่เคยทวงเงินที่เรายืมมาด้วย เราเลยคิดว่าจะยังไม่คืนเงิน รอให้ เขาทวงก่อนจึงจะคืน คานต์บอกว่า หากเราสงสัยว่า เรื่องที่เราคิดนั้นถูกต้องหรือไม่ ก็ให้เขียน (หรือพูด) สิ่ง ที่เราคิดนั้นออกมาเป็นข้อความ ก็จะได้ความว่า “คนเรา หากยืมเงินเพื่อนมาแล้วเพื่อนยังไม่ทวง ก็ไม่จำเป็นต้องคืนก็ได้” เมื่อได้ข้อความนี้ มาแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็ถือถามว่า คนโดยทั่วไปจะสามารถรับข้อความนี้ในฐานะที่เป็น ข้อความสากลหรือไม่ คำว่าข้อความสากลตามทฤษฎีของคานต์หมายถึงเอาข้อความ ที่ใคร ๆ เมื่อได้ยินแล้วก็รับรองว่าถูกต้องด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ไม่มีใครเลยที่จะ เห็นว่าข้อความนี้ผิด

คำถามมีว่า ข้อความที่บอกว่า คนเราหากยืมเงินเพื่อนมาแล้วเพื่อนยังไม่ ทวงก็ไม่ต้องคืน สามารถเป็นข้อความสากลในความหมายตามที่กล่าวข้างต้นได้ หรือไม่ ผู้วิจัยคิดว่า ท่านผู้อ่านคงสามารถตอบคำถามนี้ได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้อง มีคนบอก แม้แต่คนที่เป็นเจ้าของข้อความนี้ หากคิดว่ามีเพื่อนมาขอยืมเงินตน แล้วเพื่อนคนนี้ก็คิดแบบเดียวกันนี้แหละ เขาก็คงไม่สามารถที่จะรับได้ เมื่อข้อความที่กล่าวมานี้ไม่สามารถเป็นข้อความสากลได้ การยืมเงินเพื่อนมาแล้ว ก็ไม่ยอมคืนเสียทีเดียวเหตุผลว่าเพื่อนยังไม่ทวงก็เป็นความไม่ได้

จากตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เราจะเห็นว่าสาระของกฎจริยธรรมข้อนี้ของคานต์ก็อยู่ที่การคิดโดยเอาใจเขามาใส่ใจเรา หมายความว่า หากเราไม่แน่ใจว่าสิ่งที่เราจะทำลงไปในนั้นเป็นความดีหรือชั่ว ก็ให้เราลองคิดว่า หากคนอื่นจะทำเรื่องเดียวกันนี้กับเรา เราจะมีรู้สึกอย่างไร หากเราไม่ชอบ ก็แปลว่าการกระทำนั้นผิด หากเราชอบ ก็แปลว่าการกระทำนั้นถูกต้อง เราจะลองสมมติตัวอย่างขึ้นเพื่อพิจารณาแนวคิดข้อนี้ของคานต์สักสองสามตัวอย่าง

ตัวอย่างแรก เด็กคนหนึ่งกำลังอยู่ในระหว่างสอบ เขาทำข้อสอบไม่ได้ เพื่อนของเขาบางคนทำท่าว่าทำข้อสอบได้ เขาก็เลยคิดในใจว่า น่าจะเป็นการดีนะหากเพื่อนที่ทำข้อสอบได้ จะให้เขาลอกข้อสอบ สมมติว่าเขาเอาสิ่งที่เขาคิดอยู่ในใจมาเขียนเป็นข้อความ ก็จะได้ว่า “คนที่ทำข้อสอบได้ควรให้เพื่อนลอกข้อสอบ” ถามว่า ข้อความนี้สามารถที่จะเป็นกฎสากลได้หรือไม่ ผู้อ่านบางท่านอาจกล่าวว่า หากคนที่จะต้องตอบปัญหานี้เป็นเด็กที่เรียนหนังสือไม่เก่ง พวกเขาคงเห็นด้วยว่าข้อความนี้สามารถที่จะเป็นข้อความสากล แต่ปัญหามีว่า คนในโลกนั้นมีทั้งคนเก่งและคนไม่เก่ง คนเก่งอาจเห็นว่าข้อความนี้ไม่สามารถที่จะเป็นข้อความสากลได้ เพราะหากอนุญาตให้มีการลอกข้อสอบกันได้ มาตรฐานทางการศึกษาก็จะไม่มี หากมีคนแค่เพียงคนเดียวเห็นว่าข้อความนั้นไม่สามารถที่จะเป็นข้อความสากลได้ การทำตามข้อความนั้นก็ถือว่าผิดตามทัศนะของคานต์

ตัวอย่างที่สอง ชายคนหนึ่งเป็นเศรษฐี เขาคิดว่าทรัพย์สินจำนวนมากของเขาไม่ควรที่จะตกเป็นของทนายทเขาเท่านั้น แต่ควรตกเป็นสมบัติสาธารณะด้วย สมมติชายคนนี้ถามตัวเองว่าการตัดสินใจเช่นนั้นผิดหรือถูก คำตอบจากคานต์ก็คือลองถามว่าข้อความดังกล่าวนั้น (คนที่เป็นเศรษฐีไม่ควรยกทรัพย์สินให้แก่ทนายทเท่านั้น แต่ควรยกให้แก่สาธารณะด้วย) จะสามารถเป็นกฎสากลได้หรือไม่ ท่านผู้อ่านบางท่านอาจตอบว่า เศรษฐีมีหลายประเภท บางประเภทใจบุญ แต่บางประเภทขี้เหนียว สำหรับคนที่ขี้เหนียว เขาคงไม่รับว่าข้อความนี้จะเป็นข้อความสากลได้ เราจะพิจารณาเรื่องนี้อย่างไร

ก่อนอื่นนั้น ผู้วิจัยคิดว่ามีความคิดเบื้องต้นของคานต์บางอย่างที่เราสมควรทราบเอาไว้ก่อน ไม่เช่นนั้นเราอาจจะไม่เข้าใจแนวคิดทั้งหมดของเขาก็เป็นได้ แนวคิดของคานต์นี้มีว่า มนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์ที่มีเหตุผล เพราะฉะนั้น เขาจึงเสนอให้ใช้เหตุผลเป็นเครื่องมือหลักในการพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ในโลก รวมทั้งแนวคิดทางด้านจริยศาสตร์ของเขา หรือของใครก็ตามแต่ เศรษฐีชี้เหนียนั้นใช้ความรู้สึก (ความชี้เหนียว) ในการพิจารณาว่า ข้อความที่ว่า “คนมีเงินไม่ควรยกรัถรพ์ทั้งหมดของตนให้แก่ทนายทเท่านั้น แต่ควรยกส่วนหนึ่งเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่สาธารณชนด้วย” สมควรที่จะเป็นข้อความสากลหรือไม่ เมื่อเขาไม่ได้ใช้เหตุผล การวินิจฉัยของเขาก็ไม่ถือเป็นประมาณ ดังนั้น สิ่งที่เราจะพิจารณาเกี่ยวกับข้อความนี้ก็ คือ เป็นไปได้หรือไม่ที่ข้อความข้างต้นนี้จะ เป็นข้อความสากลสำหรับผู้ที่ยังใช้เหตุผล หากเราตอบว่าคนมีเหตุผลทุกคนย่อมเห็นด้วยกับข้อความนี้ ก็แปลว่า การที่จะมีเศรษฐียกรัถรพ์ส่วนหนึ่งของตนเพื่อเป็นประโยชน์สาธารณะ ก็ย่อมต้องนับว่าเป็นความดี

ตัวอย่างที่สาม ชายคนหนึ่งป่วยหนัก ด้วยโรคที่ไม่มีทางรักษา สิ่งที่เหมาะสมกระทำต่อเขามีเพียงให้ยาประคองชีวิตไป หมอเองก็ไม่ทราบว่าเขาจะตายเมื่อใด ชายคนนั้นคิดว่า น่าจะเป็นการดีแก่เขาหากหมอจะช่วยทำให้เขาตายไปอย่างสงบ แทนที่จะทรมานโดยไม่รู้ว่าเขาจะตายเมื่อใด สมมติชายคนนั้นเอาสิ่งที่เขาคิดมาเป็นข้อความว่า “คนเราสมควรได้รับการดูแลโดยแพทย์เพื่อให้เขาตายอย่างสงบ หากว่าโรคร้ายที่คุกคามชีวิตเขาอยู่นั้นทำให้เขาทรมานมาก และไม่รู้ว่าจะเขาจะตายเมื่อใด” ถ้ามว่า ข้อความนี้สามารถที่จะเป็นข้อความสากลตามทฤษฎีของคานต์หรือไม่

ท่านผู้อ่านบางท่านอาจคิดว่าข้อความนี้มีเหตุผล และสามารถใช้ได้กับคนทุกคน เราไม่ทราบว่าตนเองจะป่วยด้วยโรคร้ายที่ไม่มีทางรักษาให้หายเหมือนชายคนนั้นหรือไม่ เราทุกคนน่าจะเห็นตรงกันว่า หากตนเองอยู่ในภาวะเช่นเดียวกันนี้ เราก็คงต้องการให้แพทย์ทำให้เราตายอย่างสงบ หากเห็นเช่นนั้น ก็อาจหมายความว่าข้อความข้างต้นนี้สามารถที่จะเป็นข้อความสากลได้

จะอย่างไรก็ตาม เราทราบกันดีว่า การช่วยให้ผู้ป่วยที่ทุกข์ทรมานได้จบชีวิตลงตามที่กล่าวนี้มีศาสนาอย่างน้อยก็หนึ่งศาสนาคือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกไม่เห็นด้วย ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกให้เหตุผลว่า ชีวิตเป็นสิ่งที่มีความค่า แม้ในยามที่ชีวิตนั้นกำลังประสบความทุกข์อย่างหนัก ชีวิตก็ยังมีค่า ค่าของชีวิตที่ว่านี้อาจเป็นสิ่งที่คนที่ไม่เชื่อในเรื่องศาสนาไม่เข้าใจ แต่สำหรับคนที่เชื่อในศาสนาอย่างแน่นแฟ้น เขาจะเห็นด้วยปัญญาของเขาเองว่าในท่ามกลางความทุกข์ของชีวิตที่ต้องต่อสู้กับความเจ็บปวดอันเนื่องมาจากโรคร้ายนั้นยังมีสิ่งดี ๆ ที่ชีวิตอาจเปิดเผยให้เห็นหากว่าเราไม่คิดที่จะยุติชีวิต

ทัศนะของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกตามที่กล่าวมานี้คนจำนวนมาก (โดยเฉพาะคนที่ไม่ได้นับถือศาสนา) อาจไม่เข้าใจ แต่นั่นก็ไม่ใช่ปัญหาประเด็นที่เรากำลังพิจารณากันอยู่นี้คือ การที่ข้อความที่เรากำลังพิจารณาอยู่นี้สามารถที่จะเป็นข้อความสากลได้หรือไม่ หากมีคนแม้เพียงคนเดียวแย้งว่าข้อความดังกล่าวนี้ไม่สามารถที่จะเป็นข้อความสากลได้ (ด้วยเหตุผล ไม่ใช่พูดด้วยอารมณ์ความรู้สึก) คานต์ก็จะถือว่าข้อความดังกล่าวไม่สามารถเป็นข้อความสากล ซึ่งก็หมายความว่า เราไม่สามารถพูดได้ว่าการยุติชีวิตคนไข้ที่ทุกข์ทรมานด้วยโรคร้ายที่ไม่มีทางรักษาเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามทฤษฎีทางจริยศาสตร์ของคานต์ ผู้วิจัยคิดว่าเรื่องข้างต้นนี้อาจอภิปรายกันต่อไปได้ว่าทัศนะของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกที่ไม่เห็นด้วยกับการยุติชีวิตคนไข้เพื่อให้พวกเขาพ้นไปจากความทุกข์ทรมานเป็นสิ่งที่มาจากเหตุผลหรือไม่ หากมาจากเหตุผล ก็เข้าข่ายว่าเป็นสิ่งที่คัดค้านความเป็นข้อความสากลของข้อความนี้ที่ถูกต้องตามทฤษฎีของคานต์ แต่ถ้าเราพิจารณาว่าข้อความนี้มาจากสิ่งที่ไม่ใช่เหตุผล การใช้แนวคิดของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกคัดค้านความเป็นกฎสากลของข้อความนี้ก็ไม่ชอบด้วยทฤษฎีจริยศาสตร์ของคานต์ ปัญหาที่ว่าเราจะรู้ได้อย่างไรว่าทัศนะของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกตามที่กล่าวมานี้มาจากเหตุผลหรือมาจากสิ่งที่ไม่ใช่เหตุผล เช่นอารมณ์ความรู้สึก หรือความศรัทธา เป็นต้น

ผู้วิจัยรับว่าไม่ง่ายที่เราจะพิจารณาว่าทัศนะของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกตามที่กล่าวมานี้มาจากเหตุผลหรือสิ่งที่ไม่ใช่เหตุผล ผู้อ่านบางท่านอาจวิจารณ์ว่าทัศนะของศาสนาโดยทั่วไปมักอิงอยู่กับศรัทธา ดังนั้นเป็นไปได้ที่เราจะพิจารณาว่าความเห็นที่คัดค้านการยุติชีวิตคนไข้เพื่อให้พวกเขาพ้นจากความทุกข์ทรมานโดยศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกนั้น มาจากศรัทธาในศาสนา มากกว่าเหตุผล จะอย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยคิดว่า อาจมีบางคนในหมู่ชาวคริสต์ที่พิจารณาเรื่องนี้ด้วยเหตุผลและเห็นว่าที่ศาสนาของตนให้ความเห็นไว้นั้นถูกต้องแล้ว คนเราราบเท่าที่ยังมีชีวิตอยู่ โอกาสที่จะมีประสบการณ์บางอย่างที่มหัศจรรย์ย่อมเป็นไปได้เสมอ เราจะรู้ได้อย่างไรว่า การที่เราขอให้หมอทำให้เราตายเพื่อจะได้พ้นจากความทุกข์ทรมานจะไม่ใช่การปิดกั้นโอกาสที่เราจะมีประสบการณ์พิเศษบางอย่างในทางจิตวิญญาณ ในช่วงสุดท้ายของชีวิต อาจเกิดบางอย่างขึ้นกับจิตใจของเรา และสิ่งนั้นมีค่ามาก ผู้วิจัยคิดว่าความคิดนี้มีเหตุผล เพราะเป็นคำคัดค้านที่มาจากเหตุผล การคัดค้านนี้ก็ชอบด้วยทฤษฎีทางจริยศาสตร์ของคานต์ สรุปความว่าการตีความแนวคิดของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกอย่างละเอียด เป็นไปได้ที่จะนำเราไปสู่ข้อสรุปที่ว่า การที่คนไข้ขอให้หมอยุติชีวิตที่ทุกข์ทรมานด้วยโรคร้ายที่ไม่มีทางรักษา ไม่ใช่ความคิดที่เป็นสากล

ตัวอย่างสุดท้ายที่เราจะพิจารณาคือ หมอคนหนึ่งกำลังรักษาคนไข้คนหนึ่ง ลูกของคนไข้บอกหมอว่าหากหมอพบว่าคนไข้ป่วยด้วยโรคที่ร้ายแรง อย่าได้บอกคนไข้ ให้มาบอกลูกของคนไข้แทน หมอถามว่าทำไม ลูกของคนไข้บอกว่าพ่อของเขาเป็นคนจิตใจอ่อนแอ หากทราบความจริง ว่าตนเองป่วยด้วยโรคที่ร้ายแรง ก็จะทำใจไม่ได้ แล้วอาการป่วยก็จะทรุดหนัก หมอตรวจพบว่า เขาป่วยด้วยโรคที่ร้ายแรงโรคหนึ่ง ปัญหาที่ว่า หมอควรจะบอกคนไข้ หรือว่าไม่ควรบอกตามคำแนะนำของลูกคนไข้ สมมติหมอเอาสิ่งที่ตนคิดมาแปลงเป็นข้อความ ก็จะได้ว่า “หมอสามารถที่จะไม่บอกความจริงแก่คนไข้ได้ หากว่าการไม่บอกความจริงนั้นจะเป็นประโยชน์แก่คนไข้เอง” คำถามมีว่า ข้อความดังกล่าวนี้สามารถที่จะเป็นข้อความสากลตามทฤษฎีของคานต์ได้หรือไม่

ในทัศนะของผู้วิจัย ตัวอย่างนี้อาจเป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงว่าทฤษฎีจริยศาสตร์ของคานต์ไม่ง่ายเลย เราอาจตีความเรื่องที่หมอกล่าวว่า “หมอสวมรถจักรยานจะไม่บอกความจริงแก่คนไข้ได้ หากว่าการไม่บอกความจริงนั้นจะเป็นประโยชน์แก่คนไข้เอง” ได้สองกรณี กรณีที่หนึ่ง ข้อความนี้ไม่อาจเป็นข้อความสากลได้ เพราะตามทัศนะของคานต์ หากสิ่งใดก็ตามจะจัดว่าเป็นความดี สิ่งนั้นต้องดีในตัวเอง ไม่ใช่ดีเพราะสิ่งนั้นนำไปหาบางสิ่งที่ดี มีทฤษฎีทางจริยศาสตร์อยู่ทฤษฎีหนึ่งที่แตกต่างจากทฤษฎีของคานต์ ทฤษฎีที่ว่านี้คือทฤษฎีประโยชน์นิยมของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ตามทฤษฎีของมิลล์ หากการกระทำใดนำไปสู่ประโยชน์ การกระทำนั้นถือว่าดี หากใช้แนวคิดของมิลล์ ที่หมอมไม่บอกความจริงแก่คนไข้ หากการไม่บอกนั้นจะเป็นประโยชน์แก่คนไข้เอง ก็ถือว่าการโกหกของหมอเป็นการกระทำที่ดี แต่ในทัศนะของคานต์ การกระทำที่ดีไม่ได้วัดจากการที่ว่าการกระทำนั้นนำไปสู่ผลที่ดี การกระทำที่ดีในทัศนะของคานต์มาจากกฎศีล (ที่เราพิจารณาผ่านมาแล้ว) คำถามมีว่า การที่หมอมโกหกคนไข้ เพราะหวังดีนี้ เป็นการกระทำที่มาจากกฎศีลหรือไม่ ผู้วิจัยคิดว่าปัญหานี้ตอบไม่ได้ง่ายเลย

จะอย่างไรก็ตาม เราจำเป็นต้องตอบปัญหานี้ หากเราต้องการใช้แนวคิดของคานต์วินิจฉัยว่าการโกหกของหมอมคานต์คิดอย่างไร ดูเหมือนมีแนวโน้มไปในทางที่เราจะเห็นว่าการโกหกของหมอมนี้ไม่ได้มาจากกฎศีล หมอมกำลังทำตัวเป็นผู้ตัดสินใจแทนคนไข้ ดังนั้นเป็นไปได้ว่าอาจมีหมอมคนอื่น ๆ ในโลกที่เห็นวามหมอมจะทำตัวเป็นคนตัดสินใจแทนคนไข้ไม่ได้ เมื่อมีหมอมคนอื่นแม้เพียงหนึ่งคนในโลกปฏิเสธว่าข้อความนี้ไม่สามารถเป็นข้อความสากลได้ การโกหกของหมอมตามที่เรากำลังพิจารณาอยู่นี้ก็ไม่สามารถเป็นความดีได้

กรณีที่สอง เราอาจตีความว่ากฎศีลแปลว่าปรารถนาดี หวังดี หรือคิดในทางที่เห็นว่าดีแก่ผู้อื่น การที่หมอมโกหกคนไข่นั้นก็เพราะเห็นว่าจะจะเป็นประโยชน์แก่คนไข้ นี่คือการคิดในทางที่ดีแก่ผู้อื่น หากเรตีความอย่างนี้ การโกหกของหมอมนี้ก็จัดว่าเป็นความดี จะอย่างไรก็ตาม ผู้ที่ศึกษาทฤษฎีทางจริยศาสตร์ของคานต์โดยทั่วไปย่อมทราบวาม การตีความกฎศีลนั้นบางครั้งอาจคลุมเครือ วิธี

แก๊ก็คือให้อาหลักการอื่น ๆ เช่นหลักการเรื่องความเป็นข้อความสากลที่คานต์ที่เสนอมาพิจารณาพร้อมด้วย ผู้วิจัยคิดว่า หากเราไปถามหมอสักสิบคนว่า ท่านเห็นด้วยหรือไม่ว่า “หากจะเป็นประโยชน์แก่คนไข้ หมอสามารถที่จะโกหกได้” น่าจะเป็นไปได้สูงที่จะมีหมอจำนวนหนึ่งไม่เห็นด้วยกับข้อความนี้ หมอเหล่านี้อาจเห็นว่าเราไม่มีทางแน่ใจได้เลยว่าที่หมอ โกหกจะเป็นประโยชน์แก่คนไข้เอง คนไข้ที่เราเห็นว่าใจอ่อนในบางครั้งอาจต้องการความจริง ในกรณีนี้ก็เป็นได้ ไม่มีใครรู้ ดังนั้น ทางที่ดีที่สุดก็คือหมอต้องบอกความจริงแก่คนไข้ ส่วนเมื่อบอกแล้วหมอจะหาวิธีปลอบใจคนไข้อย่างไรก็เป็นเรื่องที่หมอสามารถทำได้

(ค) การไม่ใช้เพื่อนมนุษย์เป็นเครื่องมือ

นอกจากเกณฑ์สองประการที่เราพิจารณามาแล้ว ยังมีเกณฑ์อีกประการหนึ่ง (ซึ่งเป็นประการสุดท้ายที่เราจะพิจารณาในงานวิจัยนี้) ที่คานต์เสนอเอาไว้ในฐานะเกณฑ์ร่วม (กับสองเกณฑ์ที่เราพิจารณาผ่านมาแล้ว) ในการวินิจฉัยปัญหาจริยธรรม เกณฑ์ที่สองนี้ดูจะมีเนื้อหาที่คนทั่วไปเข้าใจได้ง่ายกว่าสองเกณฑ์ที่ผ่านมา เกณฑ์ที่สามนี้มีใจความว่า หากเราต้องการทราบว่าการกระทำนั้นดีหรือชั่ว ให้เราถามว่า การกระทำนั้นเป็นการใช้เพื่อนมนุษย์เป็นเครื่องมือ เพื่อให้ตนเองได้รับผลประโยชน์หรือไม่ เราจะพิจารณาตัวอย่างจำนวนหนึ่งเพื่อประกอบการอภิปรายเกณฑ์ข้อที่สามของคานต์ ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างแรก พ่อค้าคนหนึ่งซื้อข้าวจากชาวนาด้วยความคิดว่า “เราจะต้องกดราคาให้ต่ำที่สุดเท่าที่จะทำได้ ชาวนาเหล่านี้ไม่มีทางเลือก ดังนั้น เราจะกดราคาอย่างไรก็ได้” ตามทัศนะของคานต์ ในความคิดนี้ชาวนาได้รับการปฏิบัติเหมือนไม่ใช่คน ดังนั้น การกระทำของพ่อค้าคนนี้ก็ถือว่าชั่วร้าย ถ้ามองว่า เราจะดูอย่างไรจึงจะเห็นว่าชาวนาถูกปฏิบัติเหมือนไม่ใช่คน คำตอบจะเห็นได้ไม่ยาก ชาวนานั้นก็เป็นมนุษย์เหมือนกับพ่อค้า ความเป็นมนุษย์ในชาวนาไม่ได้ด้อยกว่าความเป็นมนุษย์ในพ่อค้า ในฐานะที่เป็นมนุษย์เหมือนกัน อะไรที่เป็นความหวังในชีวิตของพ่อค้า สิ่งเหล่านั้นก็ย่อมเป็นความหวังของชาวนาด้วย พ่อค้าต้องการ

กำไรในการซื้อขายข้าว ชาวนาก็ต้องการสิ่งเดียวกันนี้ แต่ชาวนาไม่มีอะไรเป็นเครื่องต่อรองในชีวิต ผิดกับพ่อค้าที่มีเงินเป็นเครื่องต่อรอง (หมายความว่าชาวนาต้องรับขายข้าวเพราะไม่มีเงินเก็บไว้ในครอบครัวยาวแล้ว แต่พ่อค้าสามารถที่จะประวิงเวลาเพื่อกดดันให้ชาวนาต้องขายข้าวตามราคาที่กำหนดโดยพ่อค้า) เพราะอาศัยโอกาสนี้ พ่อค้าจึงกดราคาข้าวได้ตามที่ต้องการ การกดราคานี้คือการไม่ยอมรับว่าชาวนาเป็นเพื่อนมนุษย์ของตนเอง เพราะหากเห็นว่าชาวนาเป็นเพื่อนมนุษย์ของตนเอง พ่อค้าก็จะไม่อาศัยโอกาสที่ชาวนาไม่มีทางเลือกกดราคาข้าวเช่นนั้น นี่คือการใช้เพื่อนมนุษย์เป็นเครื่องมือแสวงหาประโยชน์ให้แก่ตนเอง อันเป็นการกระทำที่ผิดในทัศนะของคานต์

ตัวอย่างที่สอง ครูคนหนึ่งคิดว่าตนเองจะต้องดูเป็นคนมีมาตรฐานสูงในทางวิชาการในสายตาของนักเรียนและเพื่อนร่วมงาน ดังนั้น เขาจะไม่ยอมให้คะแนนแก่นักเรียนได้ง่าย ๆ ครั้งหนึ่ง เขาตรวจข้อสอบของนักเรียน มีคนหนึ่งที่ต้องข้อสอบดีมาก สมควรได้ร้อยละคะแนนเต็ม ครูคนนี้คิดว่า หากตนเองให้ร้อยละคะแนนเต็ม มาตรฐานทางวิชาการของตนก็จะได้รับผลกระทบ จึงลดคะแนนของนักเรียนคนนั้นลงจากร้อยเป็นเก้าสิบสี่ จะอย่างไรก็ตาม เมื่อตัดเกรด นักเรียนคนนี้ก็ได้อี (ซึ่งเป็นเพียงคนเดียวเท่านั้นในห้องที่ได้เอ) ถามว่า การกระทำของครูคนนี้ผิดหรือถูกอย่างไรตามทฤษฎีจริยศาสตร์ของคานต์

เรื่องนี้ท่านผู้อ่านคงวินิจฉัยได้ไม่ยาก ครูคนนี้คิดแต่เรื่องของตนว่าตนเองจะต้องดูเป็นคนมีมาตรฐานทางวิชาการสูง แทนที่จะพิจารณาผลงานของลูกศิษย์ไปตามคุณภาพของงาน ก็พิจารณาโดยเอามาตรฐานที่ตนตั้งไว้เป็นหลัก และมาตรฐานที่ว่ำนั่นก็เป็นเรื่องที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของตนเท่านั้น ดังนั้น การกระทำของครูคนนี้ก็ถือว่าผิดตามทฤษฎีของคานต์

เราจะพิจารณาตัวอย่างสุดท้าย ชายคนหนึ่งเป็นคนรวย ครั้งหนึ่งเขาไปทำวัด (มีงานบางอย่างที่วัดจัดขึ้น เป็นงานประจำปี) ระหว่างที่อยู่ต่อหน้าคนทั้งหลาย หลวงพ่อเจ้าอาวาส ก็กล่าวขึ้นว่า ปีนี้ทางวัดของเรามีภาระต้องจ่ายเงินเพื่อเป็น

คำมุงกระเบื้องหลังคาโบสถ์จำนวนมาก แล้วหลวงพ่อก็ก่อว่าว่า วันนี้โชคดีที่โยมสมชาย (สมมติว่าเขาชื่อสมชาย) มาที่วัด หลวงพ่อเชื่อว่าเมื่อทราบข่าวทางวัดเดือดร้อน โยมสมชายคงคิดหาทางช่วยเหลืออย่างใดอย่างหนึ่งแน่นอน นายสมชายเมื่อได้ยินหลวงพ่อบอกต่อหน้าคนจำนวนมากอย่างนั้น ก็เลยต้องจำใจกล่าวขึ้นท่ามกลางคนทั้งหลายว่า “ผมเพิ่งทราบว่าทางวัดเดือดร้อน ต้องขอภัยหลวงพ่อบอก ๆ ผมเป็นคนที่รักวัดของเรามากเสมอมา ดังนั้น ผมยินดีที่จะบริจาคเงินห้าล้านบาทเพื่อช่วยหลวงพ่อบ่มุงหลังคาโบสถ์หลังใหม่ของพวกเรา”

คำถามมีว่า การกระทำของหลวงพ่อดัดใหม่ตามหลักจริยศาสตร์ของคานต์ และการกระทำของนายสมชายถูกต้องหรือไม่ตามหลักจริยศาสตร์ของคานต์ กรณีหลวงพ่อ ท่านผู้อ่านบางท่านอาจวินิจฉัยว่าต้องการใช้มหาชนเป็นเครื่องมือสำหรับบีบบังให้นายสมชายบริจาคเงิน การกระทำนี้ถือว่าเป็นการใช้เพื่อนมนุษย์เป็นเครื่องมือเพื่อให้ตนเอง (วัด) ได้ประโยชน์ ส่วนการกระทำของนายสมชาย (การบริจาคเงินห้าล้านบาท) เป็นเรื่องที่เราต้องวิเคราะห์กันให้ดี ก่อนที่เราจะวินิจฉัยได้ว่าการกระทำนี้ดีหรือไม่ ในทัศนะของมิลล์ การกระทำของนายสมชายนี้ดีแน่นอนเพราะเป็นประโยชน์แก่ทางวัด (ตลอดจนชาวบ้านที่มาวัดที่จะมีพระอุโบสถหลังใหม่) แต่ในทัศนะของคานต์ เราถามได้ว่าการกระทำนี้มาจากกฏีตวิลส์หรือไม่ ดูเหมือนคำตอบจะออกมาในทำนองว่า การกระทำนี้ไม่ได้ออกมาจากกฏีตวิลส์ เพราะเป็นการกระทำที่คิดถึงผลของการกระทำ นายสมชายเห็นว่า หากตนไม่บริจาคเงิน ตนก็จะถูกมองโดยชาวบ้านว่าเป็นเศรษฐีขี้เหนียว ดังนั้น การบริจาคเงินของเขาคงนี้ไม่ถือว่าเป็นไปตามอำนาจของกฏีตวิลส์ อีกทั้งยังเป็นการกระทำที่อาจตีความได้ว่าได้ใช้เพื่อนมนุษย์ (คือชาวบ้านทั้งหลาย) เป็นเครื่องมือ เพื่อให้ตนบรรลุเป้าหมายบางอย่าง อันได้แก่การเป็นคนที่ดีชาวบ้านจะสรรเสริญว่าเป็นเศรษฐีใจบุญ

ทฤษฎีจริยศาสตร์คุณธรรมของพุทธศาสนา

ในงานวิจัยนี้ เราจะพิจารณาทฤษฎีทางจริยศาสตร์ของพุทธศาสนาทั้งสองแง่ คือ (ก) ในแง่ที่เป็นจริยศาสตร์คุณธรรม และ (2) ในแง่ที่เป็นจริยศาสตร์ที่พยายามหาคำนิยาม สำหรับคุณค่าทางจริยศาสตร์เช่นคำว่าดีเป็นต้น เราจะเริ่มต้นด้วยการพิจารณาทฤษฎีจริยศาสตร์คุณธรรมในพุทธศาสนา ก่อน จากนั้นจึงจะพิจารณา จริยศาสตร์แบบแสวงหาเกณฑ์เพื่อวัดว่าอะไรดี อะไรชั่ว ตามทัศนะของพุทธศาสนาต่อไป

(ก) ชีวิตคืออะไร

จริยศาสตร์คุณธรรมของพุทธศาสนาเริ่มต้นด้วยการตั้งคำถามว่าชีวิตคืออะไร เหตุที่เราต้องเริ่มต้นที่คำถามนี้ก็เพราะว่าเนื้อหาของจริยศาสตร์คุณธรรมของพุทธศาสนา (และของนักปรัชญาคนใดก็ตามแต่) จะมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการนำเสนอว่าอะไรคือชีวิตที่ประเสริฐ ก่อนเราจะทราบชีวิตที่ประเสริฐเป็นอย่างไร เราต้องถามกันก่อนว่าชีวิตตามที่ธรรมชาติมอบให้มานี้เป็นอย่างไร โดยทั่วไป จริยศาสตร์คุณธรรมมักเชื่อว่าชีวิตตามที่ธรรมชาติมอบให้มา ยังไม่เป็นชีวิตที่ประเสริฐ ตรงกันข้าม หากเราต้องการชีวิตที่ประเสริฐ เราต้องจัดการดัดแปลงชีวิตตามที่ธรรมชาติมอบให้มา เพื่อให้เป็นชีวิตที่ดีตามที่เรต้องการ

เนื้อหาของพุทธธรรมในพระไตรปิฎกนั้นเกี่ยวข้องกับชีวิตตามที่ธรรมชาติมอบให้มาก่อน และตามทัศนะของพุทธศาสนานั้นเราอาจพูดได้รวม ๆ ว่าชีวิตมนุษย์นั้นหาใช่อะไรไม่หากแต่คือทุกข์ ข้อความที่บอกว่าชีวิตมนุษย์หาใช่อะไรไม่ หากแต่คือทุกข์นี้อาจชวนให้เข้าใจผิดได้ (ชาวตะวันตกจำนวนไม่น้อยเมื่อได้ยินพุทธศาสนากล่าวว่าชีวิตนี้เป็นทุกข์ก็เข้าใจไปว่าพุทธศาสนาสอนให้มองชีวิตในทางลบ) ดังนั้น เราจำเป็นต้องเริ่มต้นด้วยความหมายของการที่พุทธศาสนากล่าวว่าชีวิตหาใช่อะไรไม่หากแต่คือความทุกข์เสียก่อน

แรกที่เดียวนั้น เราควรเข้าใจว่า ข้อความที่บอกว่าชีวิตคือความทุกข์เป็นข้อความที่แสดงข้อเท็จจริง ไม่ใช่ข้อความที่แสดงคุณค่า หมายความว่า ที่เรา

กล่าวว่าชีวิตเป็นทุกขนั้น ก็เหมือนกับการกล่าวว่าดอกกุหลาบสีแดง ข้อความเช่นนี้เป็นข้อความที่บรรยายสภาพของสิ่งต่าง ๆ ในโลกว่าเป็นอย่างไร ไม่ใช่ข้อความที่บรรยายว่าเรารู้สึกหรือควรรู้สึกว่าเป็นอย่างไร ในโลกเป็นอย่างไร การที่พุทธศาสนามีทัศนะว่าชีวิตนี้เป็นทุกขก็คือการที่พุทธศาสนามีทัศนะพื้นฐานเกี่ยวกับความจริงของชีวิตแบบหนึ่ง พุทธศาสนามีเหตุผลบางประการ (ตามที่เราจะได้กล่าวถึงต่อไป) ในการที่จะบอกว่า เพราะเหตุผลตามที่กล่าวมานี้แหละ เราจึงเห็นว่าชีวิตมนุษย์หาใช่อะไรไม่ หากแต่คือความทุกข์นั่นเอง

ขอให้เราลองพิจารณาความจริงของชีวิตตามที่ปรากฏแก่การรับรู้ของเราทุกคน ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างครอบครัวที่น่าจะเป็นกลาง ๆ มาสักหนึ่งครอบครัว ครอบครัวนี้มีพ่อแม่และลูกสองคน ลูกสองคนเรียนจบมหาวิทยาลัยทั้งคู่ และเวลานี้ก็มีงานประจำทำทั้งคู่ด้วย ส่วนพ่อที่ตอนนี้จวนเกษียณอายุราชการแล้วยังทำงานตามปกติ ครอบครัวนี้ในทัศนะของท่านผู้อ่านโดยทั่วไปน่าจะเป็นครอบครัวที่มีความสุข หลายครอบครัวในโลกไม่ได้มีความสุขอย่างนี้ จะอย่างไรก็ตาม ตามทัศนะของพุทธศาสนา ชีวิตมนุษย์คือความทุกข์ในความหมายเดียวกันคือ เมื่อถึงวันหนึ่งเราจะรู้ได้ด้วยตัวเราเองว่าชีวิตคือความโดดเดี่ยว วันหนึ่ง พ่อก็เกษียณอายุราชการ ส่วนลูกสองคนก็แต่งงานและย้ายออกจากบ้านไปตั้งครอบครัวของพวกเขาเอง พ่ออยู่กับแม่ เป็นสองคนซราที่อยู่ด้วยกัน แล้ววันหนึ่งภรรยาของเขาก็จากไปก่อนตอนนี้ผู้เป็นพ่อเหลือเพียงตัวคนเดียว แม่นาน ๆ ลูกสองคนพร้อมหลานจะแวะเวียนมาเยี่ยมบ้าง แต่ความรู้สึกว่าชีวิตโดดเดี่ยวเพราะภรรยาจากไปก็ยังครอบงำความรู้สึกของชายผู้เป็นบิดาอยู่

ท่านผู้อ่านคงจินตนาการต่อไปได้เองว่า วันหนึ่ง ชายชราคนนี้ก็ต้องจากโลกนี้ไป ในวันที่เขาตาย เขายังโชคดีกว่าชายชราจำนวนมากในโลกตรงที่มีลูกและหลานของเขามายืนเรียงรายรอบเตียง คนชราจำนวนมากในโลกตายไปอย่างโดดเดี่ยว ปราศจากคนรู้จักมายืนเพื่อส่งลา สภาพชีวิตตามที่กล่าวมานี้เกิดกับทุกคน ไม่เว้นแม้แต่พระพุทธเจ้าที่เป็นพระศาสดาของศาสนาเรา ในวันปรินิพพาน (ตาย) มีพระสาวกแวดล้อมพระพุทธเจ้ามากมาย เราไม่ทราบว่ามี

ในครอบครัวของพระพุทธเจ้าเองคือภรรยาและบุตรของท่าน (ที่ตอนนั้นได้บวชเป็นภิกษุ และภิกษุณี) ได้มาปรากฏต่อสายตาของพระพุทธเจ้าก่อนที่จะพระองค์จะสิ้นลมหายใจหรือไม่ แต่นั่นก็ไม่ใช่ประเด็น ประเด็นสำคัญที่พระพุทธเจ้าสอนพวกเราคือเมื่อถึงวันหนึ่ง ชีวิตของเราทุกคนจะแสดงความโดดเด่นของตัวเองของมันออกมาเต็มที่ เมื่อเราจะตาย จะมีเพียงเราเท่านั้นที่กำลังจะอำลาจากโลกนี้ไปสู่ที่ไหนสักแห่งที่เราไม่รู้ว่าเป็นอะไร คนที่เรารู้จักทุกคน ไม่ว่าจะเป็นคนที่เรารักหรือคนที่ตั้งตนเป็นศัตรูกับเรา ก็หนีไม่พ้นสภาวะของชีวิตที่โดดเด่นเช่นนี้

อาจเป็นไปได้ที่จะมีบุคคลบางประเภทเช่นพระพุทธเจ้าหรือพระสาวกที่เป็นพระอรหันต์ของพระพุทธเจ้าที่ไม่ได้รู้สึกว่าชีวิตนี้โดดเด่น แม้ในช่วงเวลาที่คนเหล่านี้แก่ชราและกำลังจะตาย แต่สำหรับคนโดยทั่วไป พุทธศาสนามีทัศนคติว่าความโดดเด่นคือปรากฏการณ์สากลที่จะปรากฏแก่คนโดยทั่วไป การที่พุทธศาสนากล่าวถึงความโดดเด่นของชีวิตเช่นนี้ก็เพราะพุทธศาสนามีวัตถุประสงค์จะให้เราทุกคนได้เตรียมตัวเตรียมใจเพื่อรับมือกับสภาพความเป็นจริงของชีวิตที่จะเกิดขึ้นนี้

ท่านผู้อ่านบางท่านอาจตั้งข้อสังเกตว่า ทำไมเมื่อกล่าวถึงชีวิต ผู้วิจัยจึงไม่กล่าวถึงชีวิตทั้งหมด แต่เลือกที่จะกล่าวถึงชีวิตในช่วงชราวัยใกล้ต่อความตายเท่านั้น สำหรับคนจำนวนมาก ชีวิตโดยรวมไม่ใช่ทุกข์ ในวัยหนุ่มสาว เรามีความมุ่งหวังในชีวิตที่หลากหลาย และเมื่อความมุ่งหวังเหล่านี้บรรลุผล นั้นไม่เรียกว่าความสุขของชีวิตดอกหรือ และหากจะว่าไปแล้ว แม้เราจะปฏิเสธไม่ได้ว่าความแก่ชรา ความเจ็บป่วย และความตายเป็นทุกข์ แต่สิ่งเหล่านี้ก็เกิดแก่ชีวิตของเราเพียงในบางช่วงเวลาเท่านั้น อาจมีบางคนที่ไม่ค่อยอายุน้อยที่ก่อนตายต้องล้มหมอนนอนเสื่ออยู่เป็นเวลานาน แต่ธรรมชาติก็ไม่ได้โหดร้ายกับชีวิตของเขามากจนเกินที่เราจะเข้าใจ คนเช่นนี้ย่อมเคยมีอดีตชีวิตที่ผ่านช่วงวัยแห่งความสุขและการดิ้นรนเพื่อให้พบความสุข มาไม่มากนักน้อย ซึ่งเมื่อคิดโดยรวมแล้วประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เขาได้ผ่านมาก็น่าจะเรียกได้ว่า เป็นสิ่งที่มีความค่าแก่เขา ดังนั้นชีวิตตามที่เป็นก็ถือว่ามีความค่าแก่เขา ส่วนในบั้นปลายชีวิตเขาจะป่วยติดเตียง และ

ต่อมาก็ตายในสภาพของคนไข้ที่ต้องนอนอยู่บนเตียงแห่งความตายนั้นอยู่หลายปี ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ก็ไม่ได้หมายความว่าชีวิตจะเลวร้ายแก่เขาเพียงอย่างเดียว โดยรวมเขาเอง (หากเป็นคนรู้จักคิด) ก็ย่อมจะพบว่าบางแง่มุมของชีวิตมีค่า การได้เกิดมาเป็นคนจึงไม่ใช่สภาพที่ถูกไล่ส่งมาโดยธรรมชาติ เพื่อให้ชีวิต ประสบการลงทัณฑ์แต่เพียงอย่างเดียว

ข้อสังเกตตามที่กล่าวข้างต้นมีเหตุผล มีคนจำนวนมากเข้าใจว่าพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่สอนให้เรามองโลกในแง่ร้าย ความเข้าใจนี้ไม่ใช่ว่าจะไม่มีรากฐาน ที่มา การที่พุทธศาสนาสอนว่าชีวิตหาใช่อะไรไม่หากแต่คือทุกข์นั้นหมิ่นเหม่ต่อการ ที่คนทั้งหลายจะเข้าใจว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้มองโลกในแง่ร้าย อันที่จริง เมื่อพุทธศาสนากล่าวถึงชีวิตมนุษย์ก็ได้กล่าวอย่างที่จะครอบคลุมชีวิตทั้งหมด ทั้งปวงอยู่แล้ว และในการกล่าวถึงชีวิตอย่างครอบคลุมนั่นเองที่พุทธศาสนาย่อม เห็นว่า ตัวชีวิตเองไม่ได้ตกอยู่ภายใต้แต่ความทุกข์อันเนื่องมาจากความแก่ ความเจ็บ และ ความตายเท่านั้น พุทธศาสนายังกล่าวถึงชีวิตในความหมายของการดิ้นรนเพื่อให้ได้บางสิ่งบางอย่างมาครอบครอง และความดิ้นรนตามที่กล่าวมานั้นเองก็เป็นแง่หนึ่งของความเป็นทุกข์ของชีวิต มีข้อที่น่าสังเกตว่า ในช่วงวัยหนุ่มสาวไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ที่ยังไม่ได้ล่วงเข้าสู่วัยชรา คนโดยทั่วไปจะรู้สึกเหมือนกันว่ามีอะไรหลายอย่างในชีวิตนี้ที่เราสมควรจะไขว่คว้าเพื่อให้ได้มาครอบครอง ทั้งหลายทั้งปวงนี้ก็ถูกรวมเข้าสู่สภาพของชีวิตที่พุทธศาสนาเรียกว่าทุกข์เช่นกัน เป็นทุกข์ในความหมายของการดิ้นรนเพื่อไขว่คว้าบางสิ่งบางอย่าง หลายครั้งเราประสบความสำเร็จในการได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการนั้น เราเป็นสุข ชีวิตมีความหมายต่อเรา แต่ที่ที่สุดสภาพเช่นนั้นก็ถูกมองโดยพุทธศาสนาว่าเป็นทุกข์ ในความหมายว่าที่สุดแล้วชีวิตในบั้นปลายก็จะวนกลับไปหาสภาพที่เราไม่สามารถครอบครองสิ่งที่เราได้มาสมประสงค์นั้นได้ตลอดไป

(ข) ชีวิตกับความดิ้นรน

ชีวิตโดยพื้นฐานนั้นถูกสร้างมาโดยธรรมชาติให้เป็นสภาพที่ต้องดิ้นรน อยู่เสมอ ตั้งแต่วินาทีแรกที่เราเกิดไปจนถึงวินาทีสุดท้ายที่เราตาย มีสามสิ่งที่หลัก

ต้นการดิ้นรนของคนเรา คือ (1) ความอยากได้ (2) ความอยากเป็น และ (3) ความอยากไม่เป็น สภาสามประการนี้พุทธศาสนาเรียกว่าตัณหา ในทัศนะของผู้วิจัย คำว่าตัณหาที่เราใช้ในภาษาไทยมีความหมายไม่ค่อยตรงกับความหมายดั้งเดิมที่ใช้ในภาษาบาลี (อันเป็นภาษาที่บันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เก่าแก่ที่สุด) ตามที่ผู้วิจัยเข้าใจ คำว่าตัณหาควรแปลว่าพลังผลักดันชีวิต มีนักปรัชญาตะวันตกหลายคนเช่นนิทเช่ และโซเป็นฮาวเออร์ที่กล่าวถึงพลังผลักดันชีวิตในทำนองเดียวกับที่พุทธศาสนากล่าวถึงนี้ ตัณหาเป็นคำกลาง ๆ ไม่ได้มีความหมายในทางดีหรือชั่ว แต่ตัณหาสามารถนำไปสู่การกระทำที่ดีก็ได้ ที่ชั่วก็ได้ ดังเราจะได้พิจารณาข้างหน้า

เราจะเริ่มต้นด้วยการพิจารณาตัณหาตัวแรกที่เรียกว่าความอยากได้ ขอให้สังเกตชีวิตของเราเอง เราจะเห็นว่า ในแต่ละวัน เราจะทำนั่นทำนี่อยู่ตลอดเวลา การกระทำของคนเราอาจแบ่งออกได้เป็นสองอย่างคือการกระทำที่ไม่ได้ถูกชักนำด้วยความรู้สึกอยากได้ ตัวอย่างของการกระทำเช่นนี้ก็เป็นการหายใจ การนอน การกิน การเดินทางไปทำงาน การทำงาน เป็นต้น การกระทำอีกอย่างหนึ่งคือการกระทำที่มีพื้นฐานมาจากการชักนำของความคิดที่ว่าเราอยากได้บางสิ่งบางอย่าง ตัวอย่างของการกระทำที่วานี้ก็เช่น เราทำงานพิเศษเพื่อหารายได้ นอกเหนือจากรายได้ตามปกติในหน้าที่การงานของเรา เพราะเราอยากได้รถจักรยานเพื่อปั่นออกกำลังกาย ท่านผู้อ่านบางท่านอาจมีความเห็นว่า การกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ล้วนแล้วแต่ได้รับการชักนำด้วยพลังชีวิตที่เรียกว่าตัณหาทั้งสิ้น แม้การกระทำนั้นจะไม่ได้แสดงออกอย่างชัดเจนว่ามาจากความปรารถนาสามประการอันได้แก่ปรารถนาที่จะได้ ปรารถนาที่จะเป็น และ ปรารถนาที่จะไม่เป็น เราจะตีความอย่างนั้นก็ได้ ยกตัวอย่างเช่นเราหายใจ เราอาจไม่รู้สีกว่าที่เราหายใจเพราะเราอยากอะไร แต่เมื่อใดก็ตามที่เราหายใจไม่ออก (เช่นเวลาที่คนเราจะตาย) เราจะพยายามเต็มที่จะหายใจ นั้นย่อมแสดงว่าทุกวันที่เราหายใจก็เพราะเราปรารถนาที่จะมีชีวิตอยู่

ตัณหาสามประการมีคำเรียกในภาษาบาลีดังนี้คือ อยากได้ภาษาบาลีเรียกว่ากามตัณหา อยากเป็นภาษาบาลีเรียกว่าภวตัณหา และอยากไม่เป็นภาษา

บาลีเรียกว่าวิภวตัณหา⁶ เราอาจเข้าใจบทบาทของตัณหาทั้งสามประการนี้ได้อย่างแยกออกจากกันก็ได้ หรือจะเข้าใจในแง่ที่ตัณหาทั้งสามทำงานเกี่ยวเนื่องกันก็ได้ ในที่นี้ ผู้วิจัยขอพิจารณาการทำงานของตัณหาทั้งสามนี้ในแง่ที่เป็นพลังขับเคลื่อนชีวิตที่เริ่มต้นจากเรื่องที่เป็นพื้นฐานที่สุดไปหาเรื่องที่ละเอียดอ่อนขึ้นตามลำดับ เราเข้าใจว่าในบรรดาตัณหาทั้งสามประการนี้ ตัณหาประการแรกคือกามตัณหา เป็นพลังผลักดันชีวิตที่เป็นพื้นฐานที่สุด และสามารถพบได้ในสิ่งที่มีชีวิตอื่นคือ พืชและสัตว์ กามตัณหานี้เป็นพลังผลักดันชีวิตให้เราแสวงหาปัจจัยในการดำรงชีวิตอันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค คนทั้งโลกเมื่อเกิดมาแล้วก็ใช้ชีวิตคล้าย ๆ กันคือ หากเป็นเด็กก็ต้องเล่าเรียนหนังสือ เมื่อจบมาแล้วก็ทำงาน สร้างครอบครัว สร้างฐานะครอบครัวให้มั่นคง มีลูกมีหลาน จากนั้นก็จะตายไป ส่วนลูกหลานของเราก็จะทำสิ่งเดียวกับที่เราทำเรื่อยไป ไม่มีที่สิ้นสุด ถ้ามองว่าเราทำอย่างนั้นทำไม คำตอบคือก็เพื่อหาเงินมาซื้อหาปัจจัยสำหรับการดำรงชีพ ที่เด็ก ๆ ต้องเรียนหนังสือนั้นก็เพื่อว่าเขาจะได้มีอาชีพเมื่อเขาเรียนจบมาแล้ว และอาชีพนั้นก็ไม่ใช่อะไร หากแต่คือช่องทางในการได้มาซึ่งเงินเพื่อเอามาซื้อหาปัจจัยสำหรับดำรงชีพตามที่กล่าวมาแล้วนั้นแหละ

กามตัณหา มีบทบาทสองแบบในชีวิตของคนเรา บทบาทที่หนึ่งคือบทบาทตามปกติธรรมดา กับอีกบทบาทหนึ่งอันได้แก่บทบาทที่เข้มข้น โดยทั่วไป กามตัณหาแสดงบทบาทออกมาในรูปปกติธรรมดา คือทำงานอยู่เบื้องหลังการประกอบอาชีพของคนเราเพื่อที่จะมีเงินมาซื้อหาปัจจัยสำหรับการดำรงชีพ แต่ในบางสถานการณ์ คนบางคนอาจมีสิ่งที่ต้องการจะได้นอกเหนือไปจากสิ่งที่จำเป็นต้องมีในชีวิตประจำวัน ในกรณีที่มีความต้องการพิเศษ กามตัณหา มักแสดงออกอย่างเข้มข้น และสามารถก่อความทุกข์ให้เกิดแก่ชีวิตของคนเราได้มากกว่ากามตัณหาที่ทำงานในระดับปกติธรรมดา ยกตัวอย่างเช่น นายสมชายเป็นพนักงานชั้นผู้น้อยในบริษัทเอกชน เขาเป็นคนทะเยอทะยานมาตั้งแต่เกิด เขามักแสดงให้คนทั้งหลายรวมทั้ง

⁶ ดู พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ 22 ข้อที่ 377

เพื่อนร่วมงานเห็นว่าเขาเป็นคนที่ใช้ของแพงหรูหรา เดิมนั้นเขาขับรถยนต์ญี่ปุ่น ต่อมาวันหนึ่งเพื่อนร่วมงานก็เห็นเขาขับรถยุโรปราคาแพง การที่สมชายทำตัวแบบนี้ก็เพราะเขาคิดว่าชีวิตของเขาในฐานะพนักงานชั้นผู้น้อยในบริษัทเอกชนธรรมดา ๆ ไม่สามารถทำให้เขาอึดอ้อมใจได้ เขาจะต้องใช้ของแพงเพื่อที่จะทำให้ตัวเองรู้สึกดีกับชีวิต แน่نون การใช้ของแพงสวนทางกับรายได้ของเขา เขาต้องเป็นหนี้มาเพื่อซื้อของราคาแพง ทุกข้ออย่างหนึ่งของเขาก็คือต้องคอยหลบหลีกเจ้าหนี้ และในกรณีที่หลบหลีกไม่ได้ เขาก็ต้องหาทางเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเป็นคราว ๆ ไป แต่แม้ว่าจะรู้สึกว่าเป็นทุกข้ออย่างไร สมชายก็ยินดีที่จะใช้ชีวิตเช่นนั้น เขาทนไม่ได้ที่จะถูกใครมองว่าเป็นคนไม่มีความหมายอะไร สมชายใช้ชีวิตเป็นพนักงานอยู่ระยะหนึ่ง เขาก็พบช่องทางที่จะรวยโดยบังเอิญ เรียกว่าโอกาสมาถึงเขาอย่างที่ไม่คาดคิด เขาสามารถหาเงินอย่างสุจริตได้มหาศาล เขาลาออกจากบริษัทเดิมเพื่อมาตั้งบริษัทใหม่ แล้วฐานะการเงินของเขาก็ดีขึ้นตามลำดับ กล่าวได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวนี้อะไรที่เขายากได้ไม่ว่าจะเป็นสิ่งสำหรับใช้วดสถานะ ความร่ำรวยต่าง ๆ ของเขา เขาสามารถหาสิ่งเหล่านี้มาครอบครองทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นรถยนต์ยุโรปราคาแพง เครื่องบินส่วนตัว เขาเข้าใจว่า ณ จุดนี้ของชีวิตเขามีความสุขเป็นอันมาก สมชายมีความสุขกับการมีเงินทองอยู่ระยะหนึ่ง และแล้วเขาก็มีความรู้สึกที่ชีวิตของเขายังไม่อึดเต็ม มันยังมีความพร่องบางอย่างที่เขา รู้สึกได้ ช่วงเวลาดังกล่าวนี้นะเราอาจพิจารณาได้ว่ากามตัณหาอันได้แก่ความอยากได้ ได้ดำเนินมาถึงสภาพที่เต็มอ้อมของมันแล้ว

สมชายเริ่มรู้สึกเฉย ๆ กับเงินทองที่เพิ่มพูนขึ้นทุกวัน เงินทองเหล่านี้ไม่ช่วยให้เขาเกิดความรู้สึกเต็มอ้อมกับชีวิต เขาคิดว่าทรัพย์สินเงินทองที่สุดแล้วก็เพียงพอ นอกกายเขา ณ เวลานี้ เขาต้องการที่จะเป็นอะไรสักอย่างหนึ่งที่มีความหมาย ในสายตาของคนทั้งหลายรวมทั้งตัวเขาเองด้วย และด้วยความรู้สึกดังกล่าวนั้น เขาคิดว่าเขาควรหันมาเล่นการเมือง เขารู้ว่าเงินเดือนจากการเป็นนักการเมือง (ผู้แทนราษฎร รัฐมนตรี นายกรัฐมนตรี เป็นต้น) น้อยกว่าเงินที่เขาสามารถหาได้จากการเป็นนักธุรกิจ แต่สิ่งที่เขาปรารถนา ณ เวลานี้ของชีวิตไม่ใช่เงินทอง ซึ่งเป็นของ

นอกตัว สิ่งที่เขาต้องการคือการที่ตนเองจะ “กลายเป็น” อะไรบางอย่างที่มีความหมายในสายตาของคนทั่วไปรวมทั้งตัวเขาเองด้วย

แล้วสมชายก็กลายมาเป็นนักการเมือง เขาเป็นรัฐมนตรีอยู่สองสามสมัย เป็นรองนายกรัฐมนตรีอยู่สองสามสมัยเช่นเดียวกัน แต่เขาไม่สามารถที่จะเป็นนายกรัฐมนตรีได้ด้วยคุณสมบัติส่วนตัวบางอย่างของเขาเป็นอุปสรรค แต่ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ก็ทำให้สมชายรู้สึกดีกับชีวิต เขามีเงิน มีเกียรติ เขาคิดว่าชีวิตตามที่เป็นมานั้นน่าจะเพียงพอที่จะช่วยให้เขาเต็มอ้อมกับชีวิต แต่แล้ววันหนึ่งเขาก็เริ่มรู้สึกว่า การเป็นเศรษฐี เป็นนักการเมือง เป็นรัฐมนตรี เป็นรองนายกรัฐมนตรี เป็นต้นก็เท่านั้นเอง เขาเริ่มเบื่อเงินทองและสถานะที่ตนเองเป็นอยู่ เรื่องนี้ พุทธศาสนาอธิบายว่า เมื่อยังไม่มีเงิน กามตัณหาในชีวิตของสมชายก็เรียกร้องให้เขาแสวงหาเงิน เมื่อรวยมาก ๆ เขาก็มีความรู้สึกเป็นสุขกับความร่ำรวยนั้น แต่แล้วกามตัณหาก็กินจุตอ้อมตัว เขาจึงหันเหชีวิตมาเป็นนักการเมือง การเป็นนักการเมืองเป็นไปตามอำนาจของกามตัณหา ที่เราแปลว่าความปรารถนาที่จะเป็น เมื่อได้เป็นนักการเมือง เป็นรัฐมนตรี เป็นรองนายกรัฐมนตรี แล้ว เขาก็รู้สึกว่าชีวิตมีความหมาย เพราะเขาสามารถเป็นอะไรบางอย่างที่อยากจะเป็น

จะอย่างไรก็ตาม เมื่อได้เป็นสิ่งที่อยากจะเป็นแล้วสักระยะหนึ่ง สมชายก็เริ่มรู้สึกเบื่อการเป็นสิ่งนั้น เขาไม่ทราบจะทำไมจึงเบื่อ ความเบื่อนี้แสดงออกในรูปของความรู้สึกเฉย ๆ กับการเป็นสิ่งเหล่านี้ อยากขยับขยายไปเป็นอย่างอื่น ซึ่งก็ไม่รู้เหมือนกันว่าคืออะไร วงจรของสิ่งที่เกิดภายในใจของสมชายนี้พุทธศาสนาอธิบายว่าเป็นไปตามแรงผลักดันของตัณหาสามประการ อันได้แก่ความอยากมี (เช่นอยากมีเงิน) ความอยากเป็น (เช่นอยากเป็นนักการเมือง) และ ความอยากไม่เป็น (เช่นอยากเป็นอะไรสักอย่างที่ต่างไปจากที่กำลังเป็นอยู่ หรือไม่อยากเป็นสิ่งที่กำลังเป็นอยู่) วงจรชีวิตเช่นนี้เราอาจพบได้ในคนบาง ที่เงื่อนไขชีวิตเอื้ออำนวยให้เขาสามารถมีและเป็นตลอดจนไม่เป็นสิ่งต่าง ๆ ตามที่เขาต้องการ แต่ในคนจำนวนมาก ตัณหาอาจแสดงออกในรูปความปรารถนาสิ่งที่เป็นพื้นฐานของชีวิตในเบื้องต้นเท่านั้น คือต้องการเพียงเงินเพื่อมาจับจ่ายซื้อหาสิ่งที่จะช่วยหล่อเลี้ยง

ชีวิตประจำวันเช่นอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรคเป็นต้น เท่านั้น ไม่ได้ต้องการที่จะเป็นอะไร (เช่นเป็นนักการเมือง) เพราะแค่เพียงต้องการสิ่งพื้นฐานในชีวิตก็แทบจะหาไม่ได้อยู่แล้ว

ค้นหาในทัศนะของพุทธศาสนาคือสิ่งที่เราไม่สามารถหาอะไรมาเติมเพื่อให้มันเต็มอึดได้ ด้วยเหตุนี้ ชีวิตของคนเราอย่างเช่นนายสมชายตามตัวอย่างที่เราพิจารณามาแล้วข้างต้นจึงเป็นชีวิตที่ไม่สามารถหาอะไรมาเติมลงไปเพื่อให้เต็มได้ ชีวิตมนุษย์จึงต้องดิ้นรนเรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด มีข้อที่น่าพิจารณาคือ ณ จุดหนึ่งของชีวิต เมื่อเราพยายามหาสิ่งต่าง ๆ มาเติมลงไปให้แก่ชีวิตอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง เราจะรู้สึกเองตามธรรมชาติว่าชีวิตก็เท่านี้เอง ผู้วิจัยเคยอ่านคำให้สัมภาษณ์ของ เศรษฐีของโลกบางคนทีกล่าวว่า เมื่อถึงจุดหนึ่งเงินทองความมั่งคั่งก็ไม่มีความหมายกับชีวิตของพวกเขาเลย แต่พวกเขาก็ไม่รู้อะไรจะทำอะไรกับชีวิตดี ที่สุดแล้วชีวิตก็มาถึงทางตันเมื่อคนเรามีและเป็นสิ่งที่อยากมีและเป็นมาเพียงพอแล้ว จากคำให้สัมภาษณ์เหล่านี้ แม้เจ้าตัวจะไม่บอกว่าพวกเขารู้สึกเป็นทุกข์กับชีวิต แต่ตามทัศนะของพุทธศาสนา นี่คือการอย่างหนึ่งของสิ่งที่เราเรียกว่าทุกข์ คนยากจนก็มีทุกข์แบบหนึ่ง คือทุกข์จากความพยายามดิ้นรน เพื่อให้ตนเองและครอบครัวมีสิ่งพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ ส่วนคนรวยก็มีทุกข์อีกแบบหนึ่ง อันได้แก่ทุกข์ที่เนื่องมาจากการที่ชีวิตหาอะไรมาเติมลงไปแล้วมันก็ไม่มีความรู้สึกว่าเติมสักที ชีวิตคนรวยจำนวนมากในโลกเป็นชีวิตที่ว่างเปล่า ไม่มีความสุขสัก ๆ กับทรัพย์สินและเกียรติยศชื่อเสียงที่สังคมมอบให้ คนรวยบางคนที่เป็นคนมีชื่อเสียง (เช่นดารา นักร้อง เป็นต้น) ขาดตัวตาย เพราะทนต่อสภาพชีวิตที่ว่างเปล่าไม่ได้ การฆ่าตัวตายของบุคคลเหล่านี้สร้างความสงสัยให้เกิดแก่ชาวบ้านธรรมดาที่เป็นคนดิ้นรนหาเข้ากินค่า ในทางพุทธศาสนา ชีวิตของคนรวยเหล่านี้เป็นชีวิตที่ถูกผลกัสมายเป็นขั้น ๆ ตามอำนาจของตัณหาที่เป็นพลังผลักดันชีวิตให้ดิ้นรนเพื่อก้าวไปข้างหน้าอย่างไม่มีวันที่จะหยุดพัก ชีวิตพวกเขาเริ่มต้นด้วยการแสวงหาเพื่อที่จะมี เมื่อมีทรัพย์สินมากมายมากเพียงพอแล้ว ความปรารถนาเพื่อที่จะมีก็จะอยู่ในอาการอึดอัด ความปรารถนาอย่างใหม่อันได้แก่ความปรารถนาเพื่อที่จะเป็นก็จะเข้ามาทำหน้าที่

ปลุกเร้าชีวิตให้ตื่นรนแสวงหา เพื่อที่จะเป็นอะไรสักอย่าง เมื่อได้เป็น (คนมีชื่อเสียง คนที่คนทั่วไปให้ความสำคัญ) เพียงพอ แล้ว ความปรารถนาที่จะเป็นนั้นก็อ่อนกำลังลงเช่นเดียวกับความปรารถนาที่จะมีที่เคยแสดงบทบาทมาก่อนหน้านั้น เมื่อความปรารถนาที่จะไม่เป็นเข้ามาทำหน้าที่ บุคคลจะรู้สึก่วาชีวิตนี้ก็เท่านั้นเอง ไม่มีอะไรที่เป็นแก่นสารสาระในชีวิตนี้เลย พวกเขาอยากหนีไปให้พ้นจากสภาพที่น่าเบื่อหน่ายของชีวิตนั้น แต่ก็ไม่รู้จะหนีไปหาอะไร เมื่อความรู้สึกว่าชีวิตนี้ช่างว่างเปล่า ไร้แก่นสารพัฒนามากขึ้นเต็มที่ บางคนในหมู่พวกเขา ก็หาทางออกด้วยการฆ่าตัวตาย

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้คือสภาวะของชีวิตที่พุทธศาสนาเรียกว่าความทุกข์ ความทุกข์ไม่ได้แปลว่าความเจ็บปวดทรมาน (ดังเช่นเวลาที่เราทำมีดบาดมือเป็นต้น) แต่หมายถึงสภาพชีวิตที่ถูกผลักดันให้ตื่นรนต่อสู้เพื่อที่จะมี จะเป็น และไม่เป็น นี่คือนิยามที่พุทธศาสนาเรียกว่าความทุกข์ ความทุกข์ของชีวิตในทัศนะของพุทธศาสนานี้ อาจเปรียบเทียบเพื่อให้เข้าใจมากขึ้นด้วยตำนานชีวิตของบุคคลผู้หนึ่งที่ชื่อซีซีฟัสตามที่อัลแบร์ กามูส์ เขียนเอาไว้ในหนังสือบางเล่มของเขา เรื่องเล่าว่า ชายคนหนึ่งชื่อซีซีฟัสทำให้เทพเจ้าไกรธ เทพเจ้าทั้งหลายปรึกษากันว่าจะลงโทษชายคนนี้อย่างไรจึงจะเจ็บปวดทรมานมากกว่าการทำให้เขาตาย มีเทพบางองค์เสนอให้ลงโทษเขาด้วยการสาปให้เขาต้องทำงานหนักที่ไม่มีทางบรรลุผลอยู่ชั่วชีวิต เขาถูกสาปให้เข็นก้อนหินหนักขึ้นไปบนยอดเขา และเมื่อใดก็ตามที่เขาเข็นก้อนหินขึ้นไปถึงยอดเขาด้วยความเหน็ดเหนื่อยอย่างแสนสาหัสแล้ว หินนั้นจะกลิ้งลงมาข้างล่าง และเขาต้องลงมาเข็นหินนั้นขึ้นไปบนยอดเขาใหม่ อยู่อย่างนี้ วันแล้ววันเล่า ไม่มีวันสิ้นสุด นี่คือการทุกข์ทรมานที่ยิ่งเสียกว่าการตาย

ว่าไปแล้ว แนวคิดเรื่องทุกข์ในพุทธศาสนาก็คล้ายคลึงแนวคิดเรื่องทุกข์ในตำนานของซีซีฟัสตามที่กล่าวมานี้ ทุกข์หมายถึงการถูกระงับการกระทำบางสิ่งบางอย่างที่ไม่มีวันบรรลุผล ตัณหาอันได้แก่แรงผลักดันให้คนเราทำสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตนั้น พุทธศาสนาอธิบายว่าเป็นพลังตามธรรมชาติที่จะผลักดันชีวิตของคนเราให้ทำนั่นทำนี่อยู่ตลอดเวลา คนจนก็ถูกความปรารถนาที่จะมีบงการให้ทำงานหนักเพียงเพื่อจะมีปัจจัยในการดำรงชีพ เพียงเท่านั้น คนเหล่านี้ก็ต้องอุทิศชีวิตทั้งชีวิตเพื่อการทำงาน

ที่หนักและเหนื่อย พวกเขาต้องทำงานไปจนตาย ส่วนบางคนก็ประสบความสำเร็จในการหาเงินเพื่อซื้อหาปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพ กลายเป็นคนร่ำรวย ก็ก้าวไปแสวงหาอย่างอื่นเพื่อเป็นนั่นเป็นนี่ตามที่ตนต้องการ เมื่อได้เป็นอย่างดีที่ปรารถนาแล้ว ต่อไปชีวิตของพวกเขา ก็จะค่อย ๆ เรียนรู้ด้วยตัวของมันเองว่า ประดาสิ่งที่ทั้งหลายที่ตนเองต้องการมีและเป็นนั้นเอาเข้าจริงก็เปรียบไปไม่ต่างจากสายลมที่ไม่มีใครไขว่คว้าเพื่อให้มาเป็นของตนได้ตลอดไป ชีวิตจะค่อย ๆ เรียนรู้ในตัวเองว่า ที่สุดแล้วทุกสิ่งก็คือความว่างเปล่า ไม่มีใครได้หรือเป็นอะไรได้จริง

ชีวิตของพระพุทธเจ้าและพระสาวกของพระองค์อาจใช้เพื่อเป็นตัวอย่างของผู้ที่ผ่านประสบการณ์ในชีวิตมาแล้วว่าไม่มีใครได้หรือเป็นอะไรได้จริง ทรงเป็นเจ้าชาย สาวกของพระองค์โดยพื้นฐานก็เป็นคนชั้นสูงหรือไม่ก็เป็นคนจากตระกูลที่ร่ำรวยที่สุด คนเหล่านี้รู้สึกว่าการที่ตนนั้นพร่อง แต่ก็ไม่ทราบว่าจะเติมความพร่องของชีวิตนั้นด้วยอะไร ที่สุดคนเหล่านี้ก็พบว่ามีหนทางที่จะทำให้ความรู้สึกว่าชีวิตนั้นพร่องได้เต็มอ้อมกับบางสิ่งบางอย่างที่ไม่ใช่ด้วยแนวทางของการแสวงหาสิ่งทั้งหลายมาเติมลงไปในชีวิตด้วยอำนาจของตัณหา พระพุทธเจ้าทรงเรียกวิธีการที่ว่านี้ว่าการเอาชนะตน ซึ่งในความเป็นจริง การเอาชนะตนนั้นก็คือการเอาชนะตัณหาสามประการ ที่ผลักดันชีวิตมนุษย์ให้เป็นไปต่าง ๆ นานา ตามที่เราพิจารณามาแล้วข้างบนนั่นเอง

เกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธศาสนา

ในวงการจริยศาสตร์ นอกเหนือจากจริยศาสตร์คุณธรรม ยังมีจริยศาสตร์อีกแบบหนึ่ง ที่ไม่ได้สนใจแสวงหาว่าอะไรคือความหมายของชีวิตที่ดี แต่สนใจวิเคราะห์ว่า เมื่อคนเราพูดว่า ชายคนนี้เป็นดี หญิงคนนั้นดี การกระทำนี้ดี การกระทำนี้ชั่ว อะไรคือความหมายของคำว่าดีหรือชั่ว ในปรัชญาตะวันตก มีแนวคิดทางด้านจริยศาสตร์แบบนี้อยู่จำนวนหนึ่ง แต่ที่มักนิยมนำมาศึกษาในห้องเรียนในมหาวิทยาลัยมีอยู่สองทฤษฎีคือ (1) ทฤษฎีจริยศาสตร์ของคานต์ (2) ทฤษฎีจริยศาสตร์ของจอห์น สจ๊วต มิลล์ ลักษณะเด่นของแนวคิดทั้งสองคือ ทฤษฎีของคานต์เชื่อว่าดีชั่วมีความหมายที่เป็นสากล แน่นนอน ตายตัว แต่แนวคิด

ของมิลล์เชื่อว่าดีชั่วไม่ได้มีความหมายสากล ดีชั่วขึ้นกับการกำหนดของสังคม แต่ละแห่งที่ไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน คานต์เสนอว่า ดี หมายถึงการกระทำที่มาจาก กุศลวิถีส (ที่เราพิจารณาผ่านมาแล้วในตอนต้น) ส่วนมิลล์เสนอว่า ดี หมายถึง การกระทำที่เป็นประโยชน์มากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด

โดยใจความสำคัญ ความแตกต่างระหว่างทฤษฎีของคานต์และของ มิลล์อยู่ที่ว่า สำหรับคานต์ การกระทำของคนเราจะดีหรือชั่วขึ้นกับว่าตอนที่เขาทำ สิ่งนั้น เขาคิดอะไร บางทีเพื่อให้เข้าใจแนวคิดของคานต์ง่ายขึ้น เราก็ตอบ (กันอย่าง ไม่เคร่งครัดนัก) ว่า การกระทำของคนเราจะดีหรือชั่วตามทัศนะของคานต์ขึ้นกับ เงื่อนไขว่าตอนที่ทำสิ่งนั้น เขามี “เจตนา” อะไร หากมีเจตนาดี การกระทำนั้น ก็ดี และความดีนี้ไม่เกี่ยวกับว่าผลที่จะเกิดจากการกระทำที่มาจากเจตนาที่ดีนั้น จะเป็นอย่างไร

มิลล์คิดว่าสภาพจิตใจของคนอื่นเราไม่ทราบ เมื่อนายเขียวให้เงินขอลาน เราไม่รู้ว่าเป็นจริง ๆ นายเขียวคิดอย่างไร อาจเป็นไปได้ว่าเขาสงสารขอลาน หรือไม่ก็ ให้เพราะคิดว่าช่วงนี้ทำอะไรก็ล้มเหลว ให้เงินขอลานถือว่าการฟาดเคราะห์ ไป หรือไม่เขาก็อาจคิดว่า การที่ตนให้เงินขอลาน ตนจะดูดีในสายตาของคนอื่น (โดยเฉพาะคนที่รู้จักเขาที่อาจเดินมาแถวนี้ก็ได้) สรุปคือ เราไม่มีทางรู้ว่านายเขียว คิดหรือมีเจตนาอะไรตอนที่เขาให้เงินขอลาน แต่ถ้าเราถามคำถามใหม่ว่า การให้ เงินขอลานของนายเขียวส่งผลให้เกิดอะไร เราก็จะตอบได้ว่าส่งผลให้ขอลาน มีเงิน ถ้ามองว่าการที่ขอลานได้เงินจากนายเขียวจะทำให้เกิดอะไร คำตอบก็คือ ขอลานก็ สามารถใช้เงินนั้นซื้อของที่ต้องการได้ สรุปคือการให้เงินของนายเขียว เป็นประโยชน์แก่ขอลาน สำหรับมิลล์ การกระทำที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น (กรณีนี้นายเขียวก็ได้ประโยชน์บางอย่าง ตามความคิดของเขาที่เราพิจารณาข้างต้น ซึ่งเราไม่รู้ว่าเขาคิดแบบไหน แต่ไม่ว่าจะคิดแบบไหน เขาก็ได้ประโยชน์จากการ ให้เงินขอลานนั้นแน่นอน ส่วนขอลานไม่มีปัญหา เขาได้ประโยชน์จากการให้เงิน ของนายเขียวแน่นอน) ถือว่าเป็นการกระทำที่ดี

(ก) พุทธศาสนากับมิลล์

ในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าบางครั้งก็ตรัสว่า การกระทำนั้นดีเพราะเป็นประโยชน์ ทั้งแก่ตนและผู้อื่น คำถามมีว่านี่แสดงว่าพระพุทธเจ้าทรงเห็นด้วยกับแนวคิดแบบประโยชน์นิยม ใช่หรือไม่

เพื่อให้การอภิปรายปัญหาข้างต้นนี้ละเอียดที่สุดเท่าที่จะทำได้ ขอให้เรามาพิจารณา ตัวอย่างต่อไปนี้ สมมติมีคนสองคน คนแรกชื่อนายขาว คนที่สองชื่อนายดำ นายขาวเป็นคนใจบุญ ใส่บาตรพระอยู่เสมอ เขาเปิดร้านขายของ ไม่เคยกตริราคาของที่ขาย (คือไม่ได้ขายแพงอย่างไม่มีเหตุผล) บางครั้งมีคนมาซื้อของแล้วไม่มีเงินจ่าย เขาก็อ่อนโยนให้ติดหนี้ได้ นายขาวตายไปเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ ส่วนนายดำเป็นคนไม่ดี ไม่ประกอบอาชีพ อยู่ได้ด้วยการขโมยของชาวบ้าน เขาไม่มีความเมตตาต่อสัตว์ ชอบทำร้ายกลั่นแกล้งสัตว์เช่นหมา เมื่อตายไปแล้วนายดำไปเกิดในนรก

ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์เป็นความเชื่อพื้นฐานอย่างหนึ่งของพุทธศาสนา และตัวอย่างที่เราสมมติขึ้นมาเกี่ยวกับชายสองคนนั้นก็พบเห็นได้เสมอในคัมภีร์พุทธศาสนา การกระทำของนายขาวส่งผลให้เขาไปเกิดในสวรรค์ ส่วนการกระทำของนายดำส่งผลให้เขาไปเกิดในนรก สวรรค์คือสิ่งที่ดี ส่วนนรกคือสิ่งที่ไม่ดี สิ่งที่เราสามารถกล่าวได้จากสองกรณีนี้คือการกระทำของนายขาวนำผลดีมาสู่ชีวิตเขา ส่วนการกระทำของนายดำนำสิ่งที่ชั่วร้ายมาสู่ชีวิตของเขา น่าสังเกตว่าการกระทำของนายขาวนั้นพุทธศาสนาเรียกว่าบุญหรือความดี ส่วนการกระทำของนายดำ พุทธศาสนาเรียกว่าบาปหรือความชั่ว เราจะเห็นว่าความดีที่เราพิจารณาจากคัมภีร์พุทธศาสนาข้างต้น คือการกระทำที่นำไปหาผลดี ตรงกันข้าม ความชั่วคือการกระทำที่นำไปหาผลที่ชั่ว น่าคิดว่าแนวคิดของพุทธศาสนาตามที่กล่าวมานี้สอดคล้องกับแนวคิดของมิลล์หรือไม่ อย่างไร

ผู้วิจัยคิดว่า หากพิจารณาผิวเผิน อาจดูเหมือนว่าพุทธศาสนามีแนวคิดแบบประโยชน์นิยม แต่หากพิจารณาอย่างละเอียดจะเห็นว่ามีความแตกต่างกันระหว่าง

ประโยชน์นิยมแบบของมิลล์และประโยชน์นิยมแบบของพุทธศาสนา (สมมติว่าเรา
รับว่าพุทธศาสนามีแนวคิดแบบประโยชน์นิยม แต่ เป็นคนละแบบกับของมิลล์)
ความแตกต่างกันอย่างแรกเลยคือ แนวคิดประโยชน์นิยมของมิลล์มีลักษณะเป็น
สัมพัทธนิยม หมายความว่า ในทัศนะของมิลล์เป็นไปได้ที่การกระทำอย่างเดียวกัน
อาจผิดในบางยุคแต่ถูกในบางยุค ขึ้นกับการกระทำนั้นเป็นประโยชน์หรือไม่
ยกตัวอย่างเช่น สมมติเราถามว่าตามทัศนะของมิลล์ การอนุญาตให้เปิดบ่อน
การพนันในสังคมถือว่าเป็นความดีหรือความชั่ว มิลล์จะไม่มีคำตอบที่แน่นอน
ให้ เขาจะพูดเพียงว่า หากการเปิดบ่อนทำให้สังคมไทยได้ประโยชน์ เรื่องนี้ก็ถือว่า
ถูกต้อง เป็นไปได้ทั้งในบางยุค การเปิดบ่อนเป็นประโยชน์ต่อสังคมไทย เพราะสภาพ
แวดล้อมเอื้ออำนวยให้เป็นอย่างนั้น แต่ก็เป็นไปได้ทั้งในบางยุคการเปิดบ่อนเป็นโทษ
ต่อสังคมไทย เพราะสภาพแวดล้อมเอื้ออำนวยให้เป็นอย่างนั้นเช่นกัน ดังนั้นในกรณี
หลัง การเปิดบ่อนก็ผิดเพราะเป็นโทษแก่สังคม จากที่กล่าวมานี้เราจะเห็นว่า แนวคิด
ประโยชน์นิยมของมิลล์ไม่เคยรับประกันว่า การกระทำอย่างเดียวกันจะต้องเป็น
ประโยชน์หรือเป็นโทษแก่สังคมเท่านั้น ดังนั้น เราถามคำถามลอย ๆ เช่น การเปิด
บ่อนการพนันอย่างถูกกฎหมายดีหรือชั่วตามทัศนะของมิลล์ ไม่ได้ เราต้องถาม
โดยระบุสภาพแวดล้อมที่แน่นอนอย่างใดอย่างหนึ่งลงไป ในบางประเทศ มีการ
ยกเลิกโทษประหาร ชีวิตเพราะคิดว่าไม่เป็นประโยชน์ต่อสังคม แต่ภายหลังก็กลับมา
ใช้โทษประหารชีวิตอีกครั้งเพราะคิดว่าเมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนไป การมีโทษประหาร
ชีวิตจะเป็นประโยชน์แก่สังคมมากกว่า

แต่ประโยชน์นิยมของพุทธศาสนาวางอยู่บนหลักการบางอย่างที่แน่นอน
หมายความว่า การกระทำที่เป็นประโยชน์ในทัศนะของพุทธศาสนาจะเป็น
การกระทำที่เป็นประโยชน์เสมอไป ส่วนการกระทำที่เป็นโทษก็จะเป็นการกระทำ
ที่เป็นโทษเสมอไป ที่เป็นเช่นนั้นเพราะความเป็นประโยชน์หรือเป็นโทษในการ
กระทำตามทัศนะของพุทธศาสนาขึ้นอยู่กับธรรมชาติ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับมนุษย์

เมื่อถึงตอนนี้เราอาจกล่าวได้ว่ามีแนวคิดแบบประโยชน์นิยมอยู่สองแบบ
แบบแรกคือ ประโยชน์นิยมที่สร้างโดยมนุษย์ แบบที่สองคือประโยชน์นิยมที่สร้าง

โดยธรรมชาติ (หรือโดยกฎธรรมชาติ) การอนุญาตให้เปิดบ่อนอย่างถูกกฎหมายเป็นตัวอย่างของการกระทำของมนุษย์ด้วยความคิดว่าสิ่งนี้จะเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ เราว่าการคาดการณ์ของมนุษย์สามารถผิดได้ เช่นในบางสถานการณ์การเปิดบ่อนเสรีเป็นประโยชน์แกสังคมมนุษย์ แต่ในบางสถานการณ์เรื่องเดียวกันนี้เป็นโทษแกสังคมมนุษย์เดียวกันนั้น ด้วยเหตุนี้ ประโยชน์นิยมของมิลล์ (อันเป็นประโยชน์นิยมที่สร้างโดยมนุษย์) จึงไม่สามารถวางอยู่บนหลักการที่ว่า การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งจะเป็นประโยชน์หรือโทษเสมอ ทั้งหมดขึ้นอยู่กับสถานการณ์

แต่ความเป็นประโยชน์หรือโทษตามทัศนะของพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่เคยเป็นอย่างไร ก็จะเป็นอย่างนั้นตลอดไป ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะผู้ที่กำหนดว่าสิ่งนี้สิ่งนั้นจะเป็นประโยชน์หรือโทษแก่ชีวิตหรือสังคมมนุษย์คือกฎธรรมชาติ ไม่ใช่มนุษย์ ยกตัวอย่างเช่น มีอาหารสองชนิด ชนิดหนึ่ง กินแล้วช่วยให้สุขภาพของคนเราแข็งแรง อีกชนิดหนึ่งกินแล้วทำลายสุขภาพ การที่อาหารสองชนิดนี้เป็นประโยชน์หรือโทษตามที่กล่าวมานั้นไม่ได้มาจากการกำหนดของมนุษย์ แต่มาจากการกำหนดของธรรมชาติ พุทธศาสนาเชื่อว่า อาหารที่เป็นประโยชน์ (ซึ่งก็คืออาหารที่ดี) ก็จะเป็นประโยชน์อย่างนั้นเรื่อยไป ไม่เกี่ยวกับสถานการณ์ ส่วนอาหารที่เป็นโทษก็จะเป็นโทษอย่างนั้นเรื่อยไป ไม่เกี่ยวกับกาลเวลาที่เปลี่ยนไป พุทธศาสนาเชื่อว่า ธรรมชาติ (กฎแห่งกรรม) มีระบบจัดจำแนกการกระทำของมนุษย์เอาไว้แล้วอย่างละเอียดทุกเรื่อง และมนุษย์ก็ไม่จำเป็นต้องรู้และหยั่งเห็นระบบการจัดจำแนกการกระทำของมนุษย์โดยธรรมชาติที่วุ่นวายละเอียดถี่ถ้วน การจัดจำแนกการกระทำของมนุษย์โดยธรรมชาตินี้จะแบ่งการกระทำของมนุษย์ออกเป็นสองส่วนคือการกระทำที่เป็นประโยชน์แก่มนุษย์ เราเรียกการกระทำนี้ว่าการกระทำที่ดีหรือกรรมดี กับการกระทำที่เป็นโทษแก่มนุษย์ เราเรียกการกระทำนี้ว่าการกระทำที่เลว หรือกรรมชั่ว กรรมดีกรรมชั่วตามทัศนะของพุทธศาสนาเป็นเรื่องตายตัว การกระทำที่ชั่วจะชั่วเสมอไป ส่วนการกระทำที่ดีก็จะดีเสมอไป ไม่มีวันเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น เป็นที่น่าสังเกตว่า การกระทำที่ดีนั้นจะเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ (ทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์แกผู้อื่น) เสมอ ส่วนการกระทำที่ชั่วก็จะเป็นโทษ (ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น) เสมอ ด้วยเช่นกัน

(ข) ความเห็นของวิญญูชน

ในปรัชญาอินเดีย ปรัชญาบางระบบของอินเดียเช่นปรัชญาฮินดูเชื่อว่าแหล่งที่มาของความรู้หลัก ๆ ของคนเรามีอยู่ 4 อย่างคือ (1) ประสบาสัมผัส (2) การอนุมาน (การใช้เหตุผล โดยไม่ต้องอาศัยประสบการณ์สัมผัส) (3) การเปรียบเทียบ และ (4) ความเห็นของบุคคลที่น่าเชื่อถือ ในพระไตรปิฎก มีข้อความที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เราสามารถใช้ความเห็นของวิญญูชนเพื่อบอกว่าการกระทำไหนดี การกระทำไหนชั่ว ในคัมภีร์กล่าวว่า การกระทำที่ตื้นนอกจากจะเป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นแล้ว การกระทำนั้นยังเป็นสิ่งที่วิญญูชนสรรเสริญด้วย ตรงกันข้าม การกระทำที่ชั่วจะเป็นการกระทำที่เป็นโทษ และวิญญูชนก็จะประณามการกระทำนั้นด้วย⁷

ตอนที่เรากำลังพิจารณาทฤษฎีทางจริยศาสตร์ของคานต์ในส่วนที่ผ่านมา เราได้พิจารณาไปแล้วว่าเกณฑ์อย่างหนึ่งที่คานต์เสนอว่าเราสามารถใช้เพื่อเป็นหลักในการพิจารณาการกระทำของเรา ว่าเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ก็คือ ให้ถามว่าคนอื่นจะเห็นด้วยกับความคิดของเราหรือไม่ พุทธศาสนาเห็นด้วยกับการถามความเห็นของผู้อื่น แต่ผู้อื่นในที่นี้พุทธศาสนาหมายเอาวิญญูชนเท่านั้น ไม่ได้หมายเอาใครก็ได้ เพราะเป็นไปได้ที่คำตอบที่ได้จากคนที่ไม่ใช่วิญญูชนจะประกอบด้วยอคติ

คำถามมีว่าใครคือวิญญูชนในทัศนะของพุทธศาสนา คำตอบคือคนที่มียุติเยี่ยงธรรม เข้าใจกฎธรรมชาติ และรู้ว่ามีมนุษย์มีจุดอ่อนในการทำความเข้าใจเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดรอบตัว กล่าวให้เจาะจงลงไปกว่านั้นคือ พระอรหันต์คือวิญญูชน โดยอนุโลมนับพระอริยบุคคลที่ต่ำกว่านั้นลงมาด้วยก็ได้ คานต์เชื่อว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมความสามารถที่จะมีเหตุผลและใช้เหตุผลที่ว่านั้นในการทำ ความเข้าใจปรากฏการณ์ทางศีลธรรม พุทธศาสนาก็เชื่อในเรื่องของเหตุผลเช่นเดียวกันนั้นต่างเพียงว่าในทางปฏิบัติ พุทธศาสนาเห็นว่าคนมีปัญญาบางคนเท่านั้นที่มอง

⁷ การใช้เกณฑ์เรื่องวิญญูชนดำเนินหรือสรรเสริญนี้ดูใน “กาลามสูตร” เป็นต้น

ปรากฏการณ์ทางศีลธรรมอย่างทะลุปรุโปร่ง ส่วนคนจำนวนมากไม่สามารถมอง
อย่างนั้นได้ แม้ว่าเราจะเชื่อว่าเขาเกิดมาพร้อมปัญญาหรือเหตุผลแล้วก็ตาม
ความต่างกันระหว่างคานต์กับพุทธศาสนาอยู่ที่พุทธศาสนาเชื่อว่ามีคนเพียงบางคน
เท่านั้นที่สามารถพัฒนาปัญญาของตนให้เป็นคนที่สามารถเข้าใจโลกและชีวิต
ได้อย่างทะลุปรุโปร่ง และคนประเภทนี้แหละที่เราเรียกกันว่าวิญญูชน ซึ่งเป็นคน
ที่เราสามารถถามความเห็นเขาได้ว่า เรื่องทางจริยธรรมต่อไปนี้ท่านมีความเห็นว่
อย่างไร

ท่านผู้อ่านบางท่านอาจสงสัยว่า เป็นไปได้หรือไม่ที่จะมีความเห็นต่างกัน
ในหมู่วิญญูชน หากเป็นไปได้ เราจะแก้ไขปัญหานี้อย่างไร เพราะเรื่องเดียวกัน
วิญญูชนต่างคนก็อาจเห็นต่างกันได้ ความสงสัยนี้มีเหตุผล และดูเหมือนว่าจะเคย
เกิดเหตุการณ์ที่วิญญูชนเห็นต่างกันปรากฏในพระไตรปิฎก เรื่องเล่าว่า เมื่อคราว
สังคายนาครั้งแรก ท่านพระมหากัสสปะได้ตั้งญัตติเพื่อให้สงฆ์อภิปรายแล้ว
ลงความเห็น พระมหากัสสปะกล่าวว่าก่อนจะปรินิพพาน พระพุทธเจ้าได้กำชับ
ว่า ในอนาคต หากสงฆ์เห็นความจำเป็นที่จะถอนสิกขาบทเล็กน้อยก็สามารถทำได้
พระมหากัสสปะได้ถามที่ประชุมว่า อะไรคือสิกขาบทเล็กน้อย ปรากฏว่ามีคำตอบ
ที่แตกต่างกันมากมาย ที่สุดพระมหากัสสปะก็เสนอว่า เราคงไม่สามารถถอน
สิกขาบทเล็กน้อยได้ เพราะที่ประชุมไม่ทราบ ว่าสิกขาบทเล็กน้อยคืออะไร มีข้อ
ที่น่าสังเกตว่า ที่ประชุมที่ไม่สามารถให้นิยามว่าสิกขาบทเล็กน้อยคืออะไรนี้เป็นที่
ประชุมของวิญญูชนตามหลักพุทธศาสนาแน่ ๆ เลย

ผู้วิจัยคิดว่าเรื่องนี้เรามีแง่คิดสำหรับการพิจารณาได้เป็นสองแง่คือ ประการ
แรก ประเด็นที่เป็นความเห็นต่างของคนเราสามารถแบ่งออกเป็นสองแบบคือ
ความเห็นต่างในเรื่องข้อเท็จจริงซึ่งธรรมดา ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับเรื่องจริยธรรม ประการ
ที่สอง ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม จากตัวอย่างเรื่องการสังคายนานั้น
ความเห็นต่างของพระอรหันต์เกี่ยวกับสิกขาบทเล็กน้อยเป็นความเห็นต่างในเรื่อง
ข้อเท็จจริงที่ไม่เกี่ยวกับจริยธรรม และจากตัวอย่างนี้ เราจะเห็นว่าวิญญูชนสามารถ
ที่จะเห็นต่างกันได้ในเรื่องข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ในโลก ยกตัวอย่างเช่น

วิญญูชนสองคน อาจเห็นต่างกันในเรื่องประสิทธิภาพของยาสองชนิดที่ใช้ในการรักษาโรคอย่างเดียวกัน และที่เป็นเช่นนั้นก็มาจากการที่วิญญูชนสองคนนี้มีประสบการณ์ที่ต่างกันเกี่ยวกับยาที่ใช้รักษาโรคชนิดเดียวกันนั้น (หมายความว่าสองคนนี้เคยใช้ยาสองอย่างนี้เหมือนกัน แต่ยาตัวหนึ่งได้ผลดีสำหรับคนหนึ่ง แต่ยาอีกตัวหนึ่งได้ผลดีกับอีกคนหนึ่ง) แต่ความขัดแย้งแบบนี้ก็เป็นสิ่งที่เราสามารถหาข้อยุติได้ด้วยการพิจารณาข้อเท็จจริง เช่นเราอาจถามวิญญูชนจำนวนมากว่า นั่นเกี่ยวกับประสิทธิภาพของยาที่กล่าวนั้น

ประการที่สอง สมมติว่ามีความขัดแย้งกันระหว่างวิญญูชนสองคนเกี่ยวกับเรื่องจริยธรรม เรื่องนี้เราจะพิจารณาอย่างไร ดูเหมือนคำตอบจากพุทธศาสนาคือ จะไม่เกิดความขัดแย้งแบบนี้แน่นอน เพราะนิยามของความเป็นวิญญูชนคือคนที่เข้าใจเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องจริยธรรมมากที่สุด สมมติเราถามพระอรหันต์ที่อยู่ในการสังคายนาว่า ท่านคิดว่าอะไรคือสาเหตุของทุกข์ในชีวิตมนุษย์และเราจะดับสิ่งนั้นได้อย่างไร เชื่อว่าพระอรหันต์ทุกรูปจะตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า สาเหตุของทุกข์คือตัณหาสามประการ และวิธีในการดับตัณหาก็คือ ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาอันได้แก่ศีล สมาธิ และปัญญา

ความเชื่อที่ว่าวิญญูชนตามทัศนะของพุทธศาสนาคือคนที่จะไม่เห็นต่างกันในเรื่องจริยธรรมนี้ส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับจริยศาสตร์แบบคุณธรรมของพุทธศาสนาเองด้วย ในระบบจริยศาสตร์คุณธรรมใด ๆ ก็ตามแต่ บุคคลที่เป็นผลผลิตขั้นสูงของระบบจริยศาสตร์นั้นจะเป็นบุคคลที่เชื่อกันว่าจะมีความรู้ที่สมบูรณ์ที่สุดเกี่ยวกับ จริยศาสตร์ที่ตนเชื่อถือและปฏิบัติตามอยู่ ดังนั้นคนเหล่านี้จะไม่เห็นต่างกันในเรื่องเกี่ยวกับความดีความชั่วในระบบจริยศาสตร์นั้นแน่นอน จะอย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยคิดว่า นี่ก็เป็นเพียงความเชื่อเท่านั้น ในความเป็นจริง สาธุศิษย์ของพระพุทธเจ้าหรืออาริสโตเติลที่ได้ชื่อว่าเข้าใจจริยศาสตร์คุณธรรมของพระพุทธเจ้าและอาริสโตเติลมากที่สุดนั้นก็อาจเห็นต่างกันประเด็นที่เกี่ยวกับปัญหาจริยศาสตร์ที่ซับซ้อนมาก ๆ เช่น สังคมควรอนุญาตให้แพทย์ทำให้อคนไข้ที่รักษาไม่หายและต้องทุกข์ทรมานได้จบชีวิตลงอย่างสงบหรือไม่ ผู้วิจัยคิดว่าเมื่อเราถามคำถามนี้กับ

พระอรหันต์จำนวนหนึ่ง เป็นไปได้ที่เราจะได้คำตอบที่แตกต่างกัน

จะอย่างไรก็ตาม การได้คำตอบจากวิญญูชนเกี่ยวกับปัญหาจริยธรรมที่ยาก ๆ อย่างแตกต่างกันนั้น เราอาจพิจารณาในแง่ดีได้ ที่สุดแล้วมนุษย์ก็คือนุษย์ เราอาจฝันถึงระบบการกล่อมเกลือบรมใ้หม่นุชย์บรรลุความสมบูรณ์บางอย่างในทางจริยธรรม แต่ที่สุดแล้ว เราก็ต้องรับว่าเราอาจไม่สามารถที่จะสร้างวิญญูชนขึ้นในระบบจริยธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยที่วิญญูชนเหล่านี้จะมีความเห็นตรงกันทุกเรื่องในทางจริยธรรม ในแง่นี้ เราอาจพิจารณาได้ว่าเป็นความสวยงามของระบบจริยศาสตร์นั้น ๆ เราคงไม่ต้องการที่จะเห็นว่าผู้รู้ทางด้านพุทธศาสนาจะต้องเห็นตรงกันทุกเรื่องในทางธรรม เราคงสามารถวินิจฉัยปัญหาทางจริยธรรมได้ด้วยข้อเท็จจริงที่ว่า ผู้รู้ในทางพุทธศาสนาส่วนใหญ่เห็นว่าเรื่องนี้เราควรเข้าใจอย่างนั้น อย่างนั้น เท่านั้นก็จะเพียงพอแล้ว

(ค) กุศลเจตนา กับ กุศลเจตนา

ในตำราเกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธจริยศาสตร์อย่างเถรวาท) เราจะพบว่า เมื่อผู้เขียนเขียนว่าพุทธศาสนามีเกณฑ์อะไรบางอย่างในการตัดสินว่านี่คือความดี นี่คือความชั่ว ผู้ที่เขียนหนังสือเหล่านี้มักตอบว่า พุทธศาสนามีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนมากในการกำหนดว่า อะไรคือความดี อะไรคือความชั่ว เกณฑ์ที่ว่านั้นประกอบด้วยข้อความต่อไปนี้

(1) ประการแรกที่สุด การกระทำที่มีค่าทางจริยธรรม (คือสามารถบอกได้ว่าดี หรือชั่ว) ในทัศนะของพระพุทธเจ้าคือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา (มีพระพุทธพจน์ตรัสว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กมมํ วทามิ” แปลว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่เจตนาคือกรรม”) การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาในพุทธศาสนาเรียกว่ากรรม และความหมายของกรรมก็คือการกระทำที่เราสามารถพูดได้ว่าดี หรือชั่ว

(2) แต่ลำพังเจตนาอย่างเดียวไม่เพียงพอให้เราวินิจฉัยได้ว่าการกระทำนั้น ดีหรือชั่ว เจตนาจะต้องประกอบด้วยความคิดที่ดีหรือไม่ดี ความคิดที่ไม่ดีคือความ

คิดที่เจือด้วยความโลภ ความโกรธ และความหลง ส่วนความคิดที่ดีคือความคิดที่เจือด้วยความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ในพระสูตรบางพระสูตรเช่น “กาลามสูตร” พระพุทธเจ้าตรัสว่า เมื่อใดก็ตามที่บุคคลทำกรรมด้วยความคิดที่เจือด้วยความโลภ ความโกรธ หรือความหลง เมื่อนั้น การกระทำนั้นก็เป็นความชั่ว ตรงกันข้าม หากบุคคลกระทำกรรมด้วยความคิดที่เจือด้วยความไม่โลภ ไม่โกรธ หรือไม่หลง การกระทำของเขานั้นย่อมถือว่าเป็นความดี

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เราจะเห็นความคล้ายคลึงกันระหว่างแนวคิดทางจริยศาสตร์ของพุทธศาสนากับแนวคิดทางจริยศาสตร์ของคานต์ ในแง่ที่ว่า สองแนวคิดนี้ถือว่า มนุษย์ถูกระบบชาติสร้างมาให้มีอะไรบางอย่างในใจ และสิ่งที่อยู่ในใจของมนุษย์นั้นบางอย่างทำให้เกิดความดี บางอย่างทำให้เกิดความชั่ว ดีชั่วในทัศนะของปรัชญาสองระบบนี้เป็นเรื่องตายตัว ไม่ขึ้นกับการวินิจฉัยของคน คานต์กล่าวว่ากฏวิมลดีในตัวเอง เมื่อบุคคลทำอะไรก็ตามจากกฏวิมลดี การกระทำนั้นจะดีเสมอ ในทำนองเดียวกัน พระพุทธเจ้าตรัสว่า ความไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลง เป็นสิ่งที่ดีในตัวเอง เมื่อบุคคลกระทำกรรมด้วยความไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลง การกระทำนั้นย่อมเป็นความดี เช่นเดียวกัน ความโลภ ความโกรธ และความหลง เป็นสิ่งที่ชั่วในตัวเอง เมื่อบุคคลกระทำกรรมด้วยความโลภ ความโกรธ หรือความหลง เขาย่อมเป็นคนชั่ว

ความโลภตามทัศนะของพุทธศาสนาหมายถึงความคิดที่มุ่งให้ตนเองได้ ความโกรธ หมายถึงความคิดที่มุ่งให้สิ่งที่ตนไม่ชอบแตกสลาย ทำลาย หรือสูญหายไป ส่วนความหลงคือความไม่รู้เท่าทันความจริงของชีวิต ไม่รู้ว่าอะไรคือแก่นสารของชีวิต ไม่รู้ว่าอะไรคือสิ่งที่จะช่วยให้อชีวิตของมนุษย์เรามีความหมาย ความไม่โลภ มีความหมายตรงกันข้ามกับความโลภ จะอย่างไรก็ตาม เราควรเข้าใจว่าความคิดที่เรียกว่าความไม่โลภนั้นนอกจากจะหมายเอาสภาพทางใจที่ปราศจากความโลภแล้วยังหมายเอาสภาพทางใจที่พร้อมจะเสียสละสิ่งที่ตนเองมีหรือครอบครองอยู่เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น ยกตัวอย่างเช่น เราเดินไป พบขอทานนั่งอยู่ เราควักเงินจากกระเป๋าให้ การกระทำนี้มาจากความไม่โลภ โปรดสังเกตว่าความไม่โลภในกรณีนี้

แสดงตนออกในรูปของการไม่หวงแหนทรัพย์ที่ตนมีอยู่และพร้อมที่จะมอบทรัพย์ของตนนั้นให้แก่คนที่ไม่มีทรัพย์ หรือกำลังเดือดร้อนเพราะเรื่องทรัพย์

ความไม่โกรธก็หมายถึงเอาสภาพทางจิตที่ตรงกันข้ามกับความโกรธ เช่นเดียวกับความไม่โลภ ความไม่โกรธสามารถแสดงตัวออกในรูปอะไรสักอย่างที่ไม่ใช่เพียงว่าเราไม่โมโหเท่านั้น ยกตัวอย่างเช่น เราเดินไปตามคันนา เห็นปลาหมอตัวหนึ่งกระโดดขึ้นมาจากน้ำและติดอยู่ที่แอ่งหลังคันนา เราเอามันไปปล่อยลงในน้ำตามเดิม การกระทำนี้พุทธศาสนาอธิบายว่า มาจากความไม่โกรธ จากตัวอย่างนี้เราจะเห็นว่า ไม่โกรธไม่ได้หมายความว่าเพียงไม่ปล่อยให้ความโกรธลุกลามขึ้นในใจเมื่อมีคนด่าเรา เราหักห้ามใจได้ นี่คือการไม่โกรธ แต่ ความไม่โกรธไม่ได้มีความหมายเพียงเท่านั้น การช่วยเหลือคนอื่นเท่าที่จะช่วยได้ก็เป็นสิ่งที่พุทธศาสนาเรียกว่าความไม่โกรธ

ความไม่หลงก็มีความหมายเช่นเดียวกัน คือเป็นสภาพทางใจที่อยู่ตรงกันข้ามกับความหลง แต่ความไม่หลงก็มีความหมายมากกว่าการทำตนไม่ให้ตกอยู่ในอำนาจของความหลงเป็นต้น ชายคนหนึ่งเชื่อว่าพระเครื่องที่เขาห้อยคอจะช่วยให้เราขับรอลอยๆปลอดภัย ภายหลังเขาประสบอุบัติเหตุทั้งที่ยังห้อยพระอยู่ที่คอ เขามาอุทิศคิดว่า อะไรสำคัญกว่ากันระหว่างการห้อยพระ กับการขับรอลอยๆมีสติ นับจากวันนั้นมา เขาก็เลิกห้อยพระ หันมาสนใจเรื่องการขับรอลอยๆมีสติและอย่างเคารพกฎจราจรแทน นี่คือการกระทำที่มาจากความไม่หลง

แต่ความไม่หลงก็ไม่ได้มีความหมายเพียงแต่การไม่ตกอยู่ในอำนาจของความหลงเท่านั้น แต่หมายรวมเอาการรู้จักใช้ปัญญาในการไตร่ตรองสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดในชีวิตด้วย การเกิดขึ้นของปัญญาพุทธศาสนาก็เรียกว่าความไม่หลงด้วย ยกตัวอย่างเช่น เมื่อออกผนวชใหม่ ๆ พระพุทธเจ้าทรงทดลองทรมานกาย ทรมานกายอยู่เป็นช่วงระยะเวลาหนึ่ง ภายหลังก็ทรงคิดว่า ความทุกข์เป็นปัญหาทางใจ เมื่อจะแก้ทุกข์ก็ควรสนใจแก้ ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในใจ ทรงเห็นว่าการที่ทรงมีทุกข์ แต่กลับแก้ปัญหาด้วยการทรมานกายเป็นสิ่งที่ไม่มีเหตุผล เมื่อคิดได้เช่นนั้นก็ทรง

เลิกทรมานตน ที่สุดการกระทำนั้นก็นำพระองค์ไปสู่การตรัสรู้ การกระทำของพระพุทธเจ้า นับจากเลิกทรมานตนมาจนบรรลุนิพพานเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าคือการเกิดขึ้นของความไม่หลง หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าปัญญา

จากที่กล่าวมาทั้งหมด เราจะเห็นว่า การกระทำที่ดีในทัศนะของพุทธศาสนา คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาที่เจือด้วยความคิดที่ดีสามประการอันได้แก่ ความไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลง ส่วนการกระทำที่ไม่ดีก็คือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาอันเจือด้วยความโลภ ความโกรธ และความหลง ผู้อ่านบางท่านอาจสงสัยว่า ทำไมการกระทำที่มาจากความโลภ ความโกรธ และความหลงจึงจัดว่าเป็นความชั่ว ส่วนการกระทำที่มาจากความไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลงจึงเป็นความดี คำตอบจากพระพุทธเจ้า (ตามที่ปรากฏใน “กาลามสูตร” เป็นต้น) คือ เพราะมันเป็นเช่นนั้น กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ ตามทัศนะของพุทธศาสนา มีบางสิ่งในใจของคนเรา ที่ดีหรือชั่วในตัวเอง สิ่งที่ดีในตัวเองก็คือความไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลง ส่วนสิ่งที่ชั่วใน ตัวเองก็คือความโลภ ความโกรธ และความหลง ถามว่าทำไมสองสิ่งนี้ (โลภ โกรธ หลง ท่านรวมเรียกว่าอกุศลมูล ส่วนความไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลง ท่านรวมเรียกว่ากุศลมูล สรุปคือเมื่อกล่าวถึงสิ่งที่ดีหรือชั่วในตัวเองที่อยู่ในใจของคนเรา พุทธศาสนาแบ่งกล่าวเป็นสองส่วน คืออกุศลมูลกับกุศลมูล) จึงดีหรือชั่วในตัวเอง คำตอบจากพระพุทธเจ้าคือ เพราะมันเป็นของมันอย่างนั้น ท่านผู้อ่านอาจเปรียบเทียบกับคำถามว่าทำไมน้ำตาลจึงหวานส่วนเกลือนั้นเค็ม เราจะเห็นว่า คำตอบก็คือ เพราะมันเป็นของมันอย่างนั้นเอง

ชีวิตกับปัญหาความดีความชั่ว

พุทธศาสนาเสนอทฤษฎีเรื่องความดีความชั่วบนพื้นฐานที่แตกต่างกับ คานต์ คานต์เป็นนักปรัชญา งานของเขาคืองานเสนอความคิดทางปัญญา ไม่ต่างจากนักคณิตศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ คานต์คิดว่าจริยศาสตร์ควรมีสถานะเป็นศาสตร์ ไม่ต่างจากศาสตร์อื่น ๆ เช่นคณิตศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระศาสดาในศาสนา ไม่ใช่ นักคิดในความหมายที่เราเข้าใจทั่วไป พระพุทธเจ้า

ทรงออกบวชเพื่อแสวงหาทางพ้นทุกข์ และเมื่อพบหนทางที่ทรงมั่นใจว่าจะช่วยให้ผู้คนพ้นจากความทุกข์ ก็ทรงรอนแรมไปในที่ต่าง ๆ เพื่อบอกกล่าวสิ่งที่จะช่วยให้พวกเขาพ้นทุกข์นั้น คานต์สอนหนังสือเหมือนกับที่ผู้วิจัยสอน (คือเราต่างก็เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย) แต่พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนหนังสือ ทรงสอนคน การสอนหนังสือกับการสอนคนมีความหมายคนละอย่าง มีประโยชน์คนละอย่าง และเนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ต่างกัน เนื้อหาของพุทธธรรมกับเนื้อหาของสิ่งที่คานต์เสนอในทฤษฎีจริยศาสตร์ของเขาย่อมไม่เหมือนกัน

เนื้อหาพื้นฐานของทฤษฎีจริยศาสตร์ใด ๆ ก็ตามแต่เกี่ยวข้องกับการตั้งคำถามว่าดีชั่วคืออะไร เนื้อหาพื้นฐานของพุทธศาสนาก็เกี่ยวข้องกับการตั้งคำถามนี้เช่นกัน ในทัศนะของคานต์ ก่อนที่เราจะตอบได้ว่าดีชั่วคืออะไร เราต้องตั้งคำถามกันเสียก่อนว่าเราจะเอาแนวคิดเรื่องที่ดีชื่อนี้ไปทำอะไร คานต์ตอบว่า เมื่อเราจะใช้คณิตศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ เราย่อมเข้าใจล่วงหน้าก่อนแล้วว่าศาสตร์เหล่านี้มีขึ้นเพื่ออะไร วิทยาศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ประสงค์ให้เราเข้าใจว่าความจริงในทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับจักรวาลเป็นอย่างไร เช่นเดียวกัน คณิตศาสตร์ก็มีวัตถุประสงค์จะให้เรายังเห็นว่าความจริงในทางคณิตศาสตร์ของสิ่งต่าง ๆ ในจักรวาลเป็นอย่างไร เมื่อเรายังเห็นหรือเข้าใจความจริงในทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์แล้ว ชีวิตของเราจะได้ประโยชน์บางอย่าง ตัวอย่างของประโยชน์ในทางคณิตศาสตร์ก็เช่นเราสามารถใช้อนุคณิตศาสตร์ในการคำนวณ สิ่งต่าง ๆ ในโลก ชาวไร่สามารถใช้คณิตศาสตร์ในการนับวัวควายที่เขาเลี้ยงไว้ ตลอดจนถึงคำนวณราคาของพืชพันธุ์ที่เขาเอาไปขายในตลาดได้ ตัวอย่างของประโยชน์ในทางวิทยาศาสตร์ก็เช่นทำให้เรารู้ว่าอาหารที่เรากินเข้าไปบางอย่างไม่มีประโยชน์ บางอย่างมีประโยชน์ บางอย่างมีประโยชน์ที่สุดในบรรดาอาหารราคาเท่ากัน ในทำนองเดียวกัน คานต์คิดว่า จริยศาสตร์ก็มีประโยชน์ตรงที่ช่วยให้เราเข้าใจว่าดีคืออะไร ชั่วคืออะไร อะไรคือสิ่งที่เราพึงกระทำ ส่วนอะไรคือสิ่งที่เราไม่พึงกระทำ ในทัศนะของคานต์ประโยชน์ของจริยศาสตร์อย่างน้อยก็ไม่ด้อยไปกว่าประโยชน์ที่เราจะพึงได้จากศาสตร์ต่าง ๆ เช่นคณิตศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์

พุทธธรรมในทัศนะของพระพุทธเจ้าตามความเป็นจริงนั้นไม่ใช่ศาสนา แต่เป็นศาสนา จะอย่างไรก็ตาม ในบรรดาศาสนาทั้งหลายในโลก ดูเหมือนพุทธศาสนาจะมีความเป็นศาสนาน้อยที่สุด ความ เป็นศาสนาที่เรากำลังกล่าวถึงอยู่นี้หมายถึงความเป็นบางสิ่งบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ในด้านที่ต้องอาศัยความศรัทธาเพื่อเป็นสื่อกลางในการที่คนเราและศาสนาจะมีปฏิสัมพันธ์กัน การที่เราจะเป็นชาวคริสต์ได้เรียกร้องว่าเราต้องเชื่อว่าพระเยซูเกิดในครรภ์ของมารดา ท่านที่เป็นสาวพรหมจรรย์ด้วยอำนาจของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ การที่เราจะเป็นมุสลิมได้เรียกร้องการที่เราจะต้องเชื่อว่าพระเจ้าที่ศาสนาเรานับถือมีจริงและพระเจ้านั้นทรงเป็นผู้วางแผนการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตของเราเพื่อให้เราได้เข้าถึงสิ่งที่ดีในชีวิตนี้อย่างเป็นตัวอย่างความเป็นศาสนาในศาสนาเทวนิยมสองศาสนาคือคริสต์และอิสลาม แต่ความเป็นศาสนาแบบนี้พบได้น้อยมากในพุทธศาสนา การเป็นชาวพุทธไม่เรียกร้องว่าเราจะต้องเชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นบุคคลพิเศษที่ได้รับคัดเลือกมาโดยพระเจ้าเพื่อให้มาเป็นพระศาสดาเพื่อป่าวประกาศคำสอนของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ ชาวพุทธสามารถเข้าใจว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นมนุษย์ธรรมดาเหมือนพวกเราในแง่หนึ่ง แต่ทรงเป็นมนุษย์ที่ฝึกฝนตนอย่างดีที่สุดแล้ว โดยที่การฝึกฝนอย่างนี้ที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำเราทุกคนก็สามารถทำได้หากมีใจเด็ดเดี่ยวมั่นคงเพียงพอ

ในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าทรงสอนสาธุศิษย์ในรูปการสนทนา แลกเปลี่ยนความคิด ทรงกระตุ้นให้สาธุศิษย์คิดโต้แย้งท่านในกรณีที่ไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่ทรงเสนอไป จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นพระศาสดาที่มีความเป็นนักคิดสูงมาก การเป็นชาวพุทธไม่ค่อยเรียกร้องศรัทธา ตรงกันข้าม การเป็นชาวพุทธเรียกร้องความเป็นคนมีเหตุผล เป็นตัวของตัวเอง ไม่เชื่อใครหรืออะไรง่าย ๆ แม้แต่พระศาสดาก็ไม่ใช่คนที่ชาวพุทธจะต้องเชื่อว่าพูดถูกต้องเสมอ เมื่อลักษณะของพุทธศาสนาเป็นเช่นนี้ พุทธธรรมที่เสนอโดยพระพุทธเจ้าจึงมีลักษณะที่อาจเรียกได้ว่าเป็น “ศาสนา” หรือ “หลักวิชา” ได้ค่อนข้างสูง พิจารณาจากแง่นี้ พุทธจริยศาสตร์กับจริยศาสตร์ที่เราเรียนและสอนกันอยู่ในมหาวิทยาลัยก็มีระยะห่างจากกันไม่มาก อย่างน้อยที่สุด ถ้าเราเรียนจริยศาสตร์ของคานต์หรือ

ของมิลล์แล้ว เราพบว่าระบบความคิดเหล่านี้อนุญาตให้เราโต้แย้งด้วยเหตุผลได้ เราก็สามารถใช้ทำที่ดังกล่าวนี้กับจริยศาสตร์ของพระพุทธเจ้าได้เลย หมายความว่า ทฤษฎีว่าด้วยความดีความชั่วที่เสนอโดยพระพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่เรา (ซึ่งก็เป็นชาวพุทธในความหมายว่าเป็นศิษย์ของพระพุทธเจ้า) สามารถวิพากษ์วิจารณ์หรือแม้แต่แสดงความไม่เห็นด้วยก็ได้

คานต์เสนอว่า การที่จริยศาสตร์จะเป็นศาสตร์ว่าด้วยความดีความชั่วจะต้องวางอยู่บนอะไรบางอย่างที่หนักแน่น ปัญหาหลักที่จริยศาสตร์ต้องตอบในทัศนะของคานต์คือ สิ่งที่เราเรียกว่าความดีนั้นหมายความว่าอย่างไร เรื่องนี้ฟังดูเหมือนง่าย แต่เอาเข้าจริงไม่ง่าย ในบทสนทนาของโสกราตีสกับคนอื่น ๆ โสกราตีสเคยถามว่าอะไรคือความเที่ยงธรรม มีคนพยายามตอบโสกราตีสหลายคน ทุกคำตอบล้วนมีปัญหาหมด⁸ เช่นเดียวกัน การที่เราถามว่า สิ่งที่เราเรียกว่าความดีควรหมายความว่าอย่างไรฟังดูเหมือนง่าย แต่การตอบคำถามนี้ไม่ง่ายเลย หากเราจะลองค่อย ๆ คิดแล้วก็ถามตัวเองลงไปเรื่อย ๆ

คานต์เสนอว่า ความดีคือการกระทำที่วางอยู่บนพื้นฐานของกฎวิสัย แนวคิดเรื่อง กฎวิสัยของคานต์น่าสนใจตรงที่เขาบอกว่า ในตัวมนุษย์นี้มีอะไรหลายอย่างที่อาจพิจารณาได้ว่าเป็นความดี แต่เอาเข้าจริงก็มีเพียงกฎวิสัยเท่านั้นที่อาจเรียกได้ว่าเป็นรากเหง้าของความดี เราจะลองอภิปรายบางเรื่องที่ผู้วิจัยคิดว่าท่านผู้อ่านอาจเห็นว่าสิ่งนี้แหละคือรากเหง้าของความดี ผู้วิจัยขอเสนอสิ่งที่เราเรียกกันว่าความสงสาร ถามว่าทำไมคานต์จึงไม่คิดว่าความสงสารจะเป็นรากเหง้าของความดีได้เหมือนกับกฎวิสัย เรื่องนี้เราจะตอบว่าอย่างไร

แรกทีเดียว เราต้องเข้าใจก่อนว่า สิ่งที่คานต์คิดว่าจะจะเป็นรากเหง้าของความดีได้ สิ่งนั้นต้องต้องอย่างไม่มีทางที่จะโต้แย้งได้ สิ่งที่ต่ออย่างโต้แย้งไม่ได้ก็คือดีในตัวเอง เหมือนน้ำตาลที่หวานในตัวมันเองอย่างที่เราจะโต้แย้งไม่ได้ เราลองตั้งคำถามดูว่าความสงสารเป็นสิ่งที่ดีในตัวเองอย่างที่ไม่อาจจะโต้แย้งได้หรือไม่

⁸ ดู Plato (2007)

เพื่อที่จะตอบคำถามนี้ เราจะลองพิจารณาตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างแรก ผู้พิพากษากำลังพิจารณาคดีหนึ่ง ผู้ต้องหาเป็นหญิง มีลูกสามคน เธอถูกกล่าวหาว่าขโมยอาหารจากร้านขายของชำ ในการพิจารณาคดี เธอยอมรับว่าได้ขโมยอาหารจริง แต่เพื่อเอาไปเลี้ยงลูกสามคนซึ่งล้วนแต่ยังเป็นเด็กจากการพิจารณาคดีนั้นและที่ผู้พิพากษาได้ทราบว่ามีของผู้หญิงคนนี้ได้ไปทำงานที่กรุงเทพ แล้วก็หายไป ไม่ได้ติดต่อกลับมาหาเธอ เธออยู่บ้าน ไม่มีอาชีพอาศัยรับจ้างเขาบ้างเท่าที่จะพอทำได้ ต่อมาเธอก็ไม่มีงาน ลูกหิว เธอสงสารลูกจึงขโมยอาหารจากร้านชำแล้วถูกจับ

ผู้พิพากษาเกิดความสงสัยว่า ความสงสัยที่เกิดขึ้นในใจของผู้พิพากษาเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ เรื่องนี้เรายังตอบไม่ได้ ต้องดูต่อไปว่าจากความสงสัยนั้นอะไรคือสิ่งที่ผู้พิพากษากะทำ กฎหมายเขียนไว้ว่าคนที่ขโมยของเขาไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตามแต่จะต้องถูกจำคุก สมมติว่า กรณีนี้ผู้พิพากษาตรวจดูกฎหมายแล้วเขาให้ลงโทษขั้นต่ำหนึ่งปี ก็แปลความได้ว่าโดยหน้าที่ผู้พิพากษาจะต้องตัดสินลงโทษผู้หญิงคนนี้ให้ต้องจำคุกอย่างน้อยหนึ่งปี สมมติด้วยความสงสัย ผู้พิพากษาได้ตัดสินลงโทษเธอให้จำคุกสามเดือน โดยที่กฎหมายไม่ได้เปิดช่องให้ผู้พิพากษาทำได้อย่างนั้น (คือกฎหมายไม่ได้เขียนไว้ว่าผู้พิพากษาสามารถใช้ดุลยพินิจได้ ในกรณีที่เห็นว่าจำเลยกระทำการลงไปเพราะความจำเป็นบีบบังคับ) เราจะพิจารณาการกระทำของผู้พิพากษาตามที่กล่าวมานี้อย่างไร ในทัศนะของคานต์ การตัดสินของผู้พิพากษาตามที่กล่าวข้างต้นมาจากอารมณ์ความรู้สึก ดังนั้นจึงเป็นการกระทำที่ไม่ได้มาจากกฎศีล เมื่อไม่ได้มาจากกฎศีล การกระทำนี้ก็ผิด คานต์คงวิจารณ์ว่าผู้พิพากษามีหน้าที่รักษากฎหมาย ดังนั้น เมื่อกฎหมายกำหนดว่าจะต้องลงโทษผู้หญิงคนนี้อย่างน้อยหนึ่งปี ผู้พิพากษาก็ต้องวินิจฉัยไปตามนั้น

บางครั้ง มีผู้วิจารณ์จริยศาสตร์ของคานต์ว่าเป็นจริยศาสตร์ที่สอนให้คนเป็นหุ่นยนต์ที่ปราศจากน้ำใจ ผู้วิจัยคิดว่าคำวิจารณ์นี้ฟังได้ แต่คานต์ก็มีเหตุผลในการเสนอว่าการกระทำที่ดีคือการกระทำตามหน้าที่ว่า หากเราทำตามหน้าที่ กระบวนการทั้งหมดก็จะจบสิ้นลง ไม่สร้างปัญหาอย่างอื่นให้ตามมา สมมติว่า

ผู้พิพากษาลงโทษเธอเพียงสามเดือน ต่อไปอาจมีคนร้องเรียนการกระทำอันนี้ของผู้พิพากษาได้ ทำให้เรื่องราวไม่จบในตัวกระบวนการเอง คานต์รับว่า การทำตามกฏวิธืลบางครั้งก็ทำให้เราดูเป็นคนที่ไร้น้ำใจ ในหนังสือที่เขียนเกี่ยวกับจริยศาสตร์ของคานต์ บางทีผู้เขียนบางคนก็ยกตัวอย่างว่า สมมติว่าลูกคนหนึ่งมีแม่ที่ป่วยด้วยโรคติดต่อร้ายแรง เขาไปเยี่ยมแม่ แต่หมอให้อยู่นอกห้องเพื่อป้องกันไม่ให้เขาติดเชื้อโรคร้ายแรงนั้นจากแม่ แม้รู้ว่าตนเองกำลังจะตาย อยากจะกอดลูกเป็นการสั่งลา คำถามคือลูกควรจะไปในห้องเพื่อให้แม่กอดหรือไม่ ตามทฤษฎีของคานต์ ลูกมีหน้าที่ในการปกป้องตนเองให้ปลอดภัย ดังนั้นลูกไม่ควรเข้าไปในห้อง แต่ถ้าลูกทำอย่างนั้น ลูกก็จะดูเป็นคนไร้น้ำใจ นี่คือตัวอย่างประเด็นที่มีคนวิจารณ์ว่า เป็นจุดอ่อนในระบบจริยศาสตร์ของคานต์

กรณีของผู้พิพากษาเราใช้แนวคิดเรื่องความสงสารเพื่อเป็นกรณีอภิปรายว่าสิ่งนี้สามารถใช้เป็นตัวอย่างของสิ่งที่ดีในตัวเองได้หรือไม่ กรณีของลูกที่กล่าวข้างต้นเราใช้ความกตัญญูเป็นตัวอย่างอภิปรายว่าสิ่งนี้สามารถใช้เป็นตัวอย่างของสิ่งที่ดีในตัวเองได้หรือไม่ ทั้งสองกรณีดูเหมือนจะบอกเราว่าไม่ เพราะสงสารผู้พิพากษาจึงลงโทษหญิงคนนั้นให้จำคุกเพียงสามเดือน อันนี้คานต์คิดว่าผิด เช่นเดียวกัน ลูกคิดว่าอย่างไรเสียความกตัญญูก็เป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของลูก จึงเข้าไปในห้องแล้วให้แม่กอด ผลคือตนเองติดโรคจากแม่ และตายเช่นเดียวกับแม่ นี่ก็ผิด

ประเด็นของคานต์ไม่ได้อยู่ที่ว่าความสงสารหรือความกตัญญูเป็นสิ่งที่ผิด แต่อยู่ที่ว่า บางครั้ง การกระทำที่มาจากสิ่งเหล่านี้สามารถพิจารณาว่าไม่ถูกต้องได้ ในบางกรณี เราจะเห็นว่า การกระทำที่มาจากความสงสารถูกต้องแน่นอน เช่นมีคนมากู้เงินเราจำนวนหนึ่ง เขาพยายามที่จะใช้หนี้ แต่ก็ใช้ไม่ได้สักที เราว่าเขาพยายามแล้ว เราเลยยกหนี้ให้เพราะความสงสาร การยกหนี้ให้คานต์ถือว่าถูกต้อง เพราะเป็นการกระทำที่มาจากกฏวิธืล เรามีหน้าที่ดูแลชีวิตเราให้อยู่ดีมีสุข ฐานะการเงินของเราเวลานั้นก็มั่นคง การยกหนี้ให้เขาไม่กระทบต่อฐานะการเงินของเรา อีกทั้งการกระทำนี้อาจพิจารณาได้ว่าเป็นการช่วยส่งเสริมความเป็นคนมีน้ำใจ

ของเราอันเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตอีกประการหนึ่ง ในเรื่องความกตัญญูก็เช่นกัน สมมติว่าลูกคนหนึ่งเห็นเพื่อนไปสมัครเป็นทหารก็คิดจะไปสมัครด้วย แต่เขามาคิดอีกทีก็เห็นว่า หากตนต้องไปเป็นทหาร ก็ต้องทิ้งแม่ที่แก่ชราไว้ในหมู่บ้าน เขาคิดว่าระหว่างการเป็นทหารกับการอยู่บ้านดูแลแม่ในวัยชรา อย่างหลังดีกว่า เขาเลยตัดสินใจไม่ไปสมัครเป็นทหาร ความกตัญญูในกรณีนี้ในทัศนะของคานต์เป็นสิ่งที่ถูก เพราะเป็นความกตัญญูที่วางอยู่บนพื้นฐานของกฏวิสัยอันได้แก่การรู้ว่าตนมีหน้าที่ในการดูแลแม่ที่แก่ชรา

ผู้วิจัยขอแนะนำให้ท่านที่อ่านงานวิจัยนี้สมมติกรณีต่าง ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้แล้วตั้งคำถามว่า สิ่งเหล่านี้คานต์จะวิจารณ์ว่าอย่างไร เพื่อให้ความเป็นธรรมแก่คานต์ ผู้วิจัยคิดว่าเมื่อถามคานต์ว่าคิดอย่างไรแล้ว เราอย่าลืมที่จะถามพุทธศาสนาด้วยว่าคิดอย่างไร เราจะลองใช้กรณีผู้พิพากษากับลูกที่แม่ป่วยข้างต้น (ที่เราใช้เป็นกรณีถามคานต์) มาถามพุทธศาสนาบ้าง ดูว่าผลจะออกมาเป็นอย่างไร

การที่ผู้พิพากษาลงโทษหญิงที่ขโมยอาหารมาให้ลูกเพียงสามเดือนจากหนึ่งปีชาวพุทธบางท่านอาจบอกว่ามาจากความเมตตา กรุณา ผู้วิจัยคิดว่าเราอาจตีความอย่างนั้นได้ แต่ประเด็นไม่ได้อยู่ที่ว่าเรื่องนี้มีมาจากอะไรในใจของผู้พิพากษา แต่ประเด็นอยู่ที่ว่า สมมติว่าผู้พิพากษามีเมตตาและกรุณาหญิงคนนั้นจริง ๆ (คือผู้พิพากษารู้สึกอย่างนั้นจริง ๆ) การกระทำที่มาจากความเมตตาและกรุณาครั้งนี้ เราคิดว่าถูกต้องหรือไม่ (กฎหมายไม่ได้เปิดช่องให้ใช้ดุลยพินิจได้ ผู้พิพากษาคัดสินเอง ด้วยความเมตตาและกรุณาของผู้พิพากษาเอง)

ที่ผ่านมา เราได้พิจารณาไปแล้วว่าความต่างที่สำคัญประการหนึ่งของระบบจริยศาสตร์ของคานต์และของพุทธศาสนา คือ คานต์ใช้เหตุผลเพียงอย่างเดียวในการนำเสนอแนวคิดทางด้านจริยศาสตร์ แต่พุทธศาสนาใช้ทั้งอารมณ์ความรู้สึกและเหตุผล ความเมตตา สงสาร นั้นเป็นตัวอย่างของการใช้อารมณ์ความรู้สึก และการใช้สิ่งเหล่านี้พุทธศาสนาก็ไม่มีปัญหาในการรับว่าการกระทำที่มาจากความเมตตา สงสาร เป็นสิ่งที่ดี (คือคานต์ไม่รับว่าการกระทำที่มาจากความเมตตา สงสาร เป็นการ

กระทำที่ดี แต่พุทธศาสนารับ) จะอย่างไรก็ตาม ในกรณีนี้อาจมีปัญหว่า ลำพังความเมตตาสงสารเพียงอย่างเดียวอาจทำให้การกระทำของเราอ่อนเหตุผล พระพุทธเจ้าก็แนะนำให้เราใช้ปัญญากำกับอีกทีหนึ่ง คือให้ทบทวนเรื่องนั้นด้วยปัญญาแล้วตั้งคำถามว่าสมควรที่จะเมตตาสงสารอย่างนั้นหรือไม่

ยกตัวอย่างเช่น เราไปที่วัด เขาจับปลามาให้คนซื้อไปปล่อยเพื่อทำบุญ เราเห็นปลาที่เขาจับมาก็เกิดความสงสาร มีนักนิเวศวิทยาเตือนว่าปลาที่เขาจับมานั้นเป็นปลาเลี้ยง เมื่อปล่อยลงแม่น้ำลำคลองแล้ว ปลาพวกนี้จะไปทำลายความสมดุลทางนิเวศวิทยา ปลาที่เราปล่อยลงไปเพราะความสงสารเหล่านี้จะไปกินปลาตามธรรมชาติ ข้อมูลทางนิเวศวิทยาเหล่านี้ พุทธศาสนาคิดว่าเป็นเรื่องที่เราจะต้องเอามาคิดด้วย ถือเป็นการเอาปัญญามาทำกับอารมณ์ความรู้สึกอันได้แก่ความเมตตาสงสารอีกทีหนึ่ง

ท่านผู้อ่านบางท่านอาจสงสัยว่า สมมติว่าเราเอาปัญญามาทำกับอารมณ์ความรู้สึก แล้วก็เกิดความขัดแย้งกัน เราจะตัดสินใจอะไร จากการพิจารณาปล่อยปลา เราจะเห็นว่า หากใช้ความรู้สึก (สงสาร) เราก็ควรปล่อยปลา แต่ถ้าใช้ปัญญา (พิจารณาข้อมูลทางด้านนิเวศวิทยา) เราก็ไม่ควรปล่อย เราจะตัดสินใจอย่างไร ในกรณีที่อารมณ์ความรู้สึกและปัญญาขัดแย้งกัน พุทธศาสนาแนะนำให้ฟังปัญญา สมมติว่าผู้พิพากษาคิดสองอย่างที่ขัดแย้งกันคือ (1) ความสงสารแนะว่าให้ลงโทษสามเดือน แต่ (2) ปัญญาแนะว่าเรามีหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนด อะไรที่กฎหมายไม่ได้กำหนด เราทำไม่ได้ ถือว่าทำเกินหน้าที่ ดังนั้น เมื่อกฎหมายบอกว่าต้องลงโทษจำคุกอย่างน้อยหนึ่งปี เรามีหน้าที่ต้องทำตามนั้น คำแนะนำจากพุทธศาสนา คือให้ฟังคำแนะนำจากปัญญา

จากที่กล่าวมาข้างต้น เราอาจสรุปประเด็นหลัก ๆ ที่เป็นความแตกต่างระหว่างจริยศาสตร์ของคานต์กับของพุทธศาสนาได้ว่า

(ก) คานต์ใช้เหตุผลเท่านั้นสำหรับเป็นเกณฑ์ในการวินิจฉัยความดี ความชั่ว การกระทำที่ดีในทัศนะของคานต์ต้องมาจากเหตุผลเท่านั้น การกระทำ

ที่มาจากอารมณ์ความรู้สึกไม่ถือว่ามีค่าทางจริยธรรม (คือพูดไม่ได้ว่าดี เช่นการให้เงินขอทานเพราะสงสาร)

ข) พุทธศาสนาซึ่งทั้งอารมณ์ความรู้สึกและเหตุผล (ที่พุทธศาสนาชอบเรียกว่าปัญญา) สำหรับเป็นฐานของแนวคิดทางจริยศาสตร์ การกระทำที่ดีในทัศนะของพุทธศาสนาคือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาที่ผสมผสานกับความไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลง ส่วนการกระทำที่ชั่วคือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาที่ผสมผสานกับความโลภ ความโกรธ และความหลง จะเห็นว่ารากเหง้าของความดีสามประการคือไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลงนั้น แบ่งเป็นอารมณ์ความรู้สึกสองอย่างคือไม่โลภและไม่โกรธ และแบ่งเป็นเหตุผลหนึ่งอย่างคือไม่หลง (ปัญญา) โดยทั่วไป พุทธศาสนาคิดว่าอารมณ์ความรู้สึกสามารถเป็นที่มาของความดีได้ด้วยตัวของมันเอง เช่นเราให้เงินขอทานเพราะสงสาร การกระทำนี้มาจากอารมณ์ความรู้สึกที่เรียกว่าความไม่โลภ (ไม่หวงแหนทรัพย์สินของตน พร้อมจะแบ่งปันแก่คนที่เราเห็นว่าควรแบ่งปัน ความไม่หวงแหนทรัพย์สินนี้จะแสดงออกในรูปความเมตตาสงสารพร้อมที่จะช่วยเหลือ) หรือเราช่วยปลาที่กระโดดขึ้นมาบนบก ให้กลับลงไปในน้ำ การกระทำนี้มาจากความไม่โกรธ ซึ่งแสดงตัวออกในรูปความรักความเมตตา พร้อมที่จะช่วยคนหรือสัตว์ที่เราารู้สึกว่าสมควรช่วย ความไม่โกรธนี้จะแสดงตัวออกในรูปความรู้สึกเมตตาสงสาร พร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่น

ในบางกรณี อารมณ์ความรู้สึกอาจขัดแย้งกับปัญญา ดังกรณีผู้พิพากษาหรือลูกที่มีแม่ที่ป่วยด้วยโรคติดต่อย่ำแรงที่เราพิจารณาผ่านมาข้างต้น พุทธศาสนาจะมีหลักการว่า ให้ฟังเสียงของปัญญาเป็นหลัก พิจารณาจากจุดนี้ เราจะเห็นว่าท้ายที่สุดแล้ว เกณฑ์ตัดสินความดีความชั่วของคานต์และพุทธศาสนาก็มีจุดร่วมกันบางอย่าง คือเห็นว่าที่สุดแล้วเหตุผลหรือปัญญาจะเป็นตัวตัดสินคุณค่าทางจริยธรรม ในบางเรื่องพุทธศาสนาอาจเห็นด้วยว่าอารมณ์ความรู้สึกคือที่มาของการกระทำที่ดี แต่ในกรณีที่มีการวินิจฉัยความดีความชั่วโดยใช้อารมณ์ความรู้สึกขัดแย้งกับเหตุผล พุทธศาสนาก็มีหลักการที่แน่นอน คือให้ฟังเสียงแนะนำจากฝ่ายปัญญา

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาบาลี

- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2523). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ*. 45 เล่ม. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2520). *วิสุทธิมรรค ภาษาบาลี*. 3 เล่ม. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2520). *อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ*. 48 เล่ม. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2564). *อรรถกถาธรรมบท ภาษาบาลี*. 8 เล่ม. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

เอกสารภาษาไทย

- พระพรหมคุณาภรณ์. (2552). *พุทธธรรม*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2522). *อิทัปปัจจยตา*. ธรรมทานมูลนิธิ.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2532). *จริยศาสตร์เบื้องต้น: มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม*. อักษรเจริญทัศน์.
- สมภาร พรหมทา. (2548). *พุทธปรัชญา: มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม*. สำนักพิมพ์สยาม.

เอกสารภาษาอังกฤษ

- Detering, Heinrich, Ermisch, Maren, & Watanangura, Pornsan (Eds.). (2014). *Der Buddha in der deutschen Dichtung: Zur Rezeption des Buddhismus in der frühen Moderne*. Wallstein Verlag.
- Garfield, Jay L. (2021). *Buddhist Ethics: Philosophical Exploration*. Oxford University Press.

- Gethin, Rupert. (1988). *The Foundations of Buddhism*. Oxford University Press.
- Harvey, Peter. (2000). *An Introduction to Buddhist Ethics: Foundations, Values, and Issues*. Cambridge University Press.
- Harvey, Peter. (2004). *Selfless Mind: Personality, Consciousness, and Nirvana in Early Buddhism*. Routledge Curzon.
- Harvey, Peter. (2012). *An Introduction to Buddhism: Teachings, History, and Practices*. Cambridge University Press.
- Kant, Immanuel. (2002). *Groundwork for the Metaphysics of Morals* (Allen W. Wood, Trans. & Ed.). Yale University Press.
- Keown, Damien. (1992). *The Nature of Buddhist Ethics*. Macmillan.
- Plato. (2007). *The Republic*. Penguin Classics.
- Promta, Somparn. (2017). *An Essay Concerning Buddhist Ethics*. Wisdom Magazine Publishing House.
- Promta, Somparn. (2022). *Empty but Beautiful: A Concept of Being in Buddhist Philosophy*. Wisdom Magazine Publishing House.
- Saddhatissa, Hammalawa. (1997). *Buddhist Ethics*. Wisdom Publications.
- Strong, John. (2001). *The Experience of Buddhism: Sources and Interpretations*. Wadsworth.
- Strong, John. (2015). *Buddhisms: An Introduction*. Oneworld Publications.
- Williams, Paul, Tribe, Anthony, & Wynne, Alexander. (2013). *Buddhist Thought*. Routledge.